

Édes Anyanyelvünk

XVI. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

1994. DECEMBER

ÁRA: 40 FORINT

A tartalomból:

Balázs Géza:

Hollandiai nyelvi utazás

*

F. Mihály Tibor:

Pékáduma

*

Fábián Pál:

Haitin vagy Haitiban?

Indexál? Indexel!

*

Dobóné

Berencsi Margit:

Kösz, viszlát, pot

*

Minya Károly:

Topon vagyunk?

*

Grétsy László:

A szerkesztő postájából

*

Zsigmond Győző:

„Kossuth Lajos azt üzenté”

*

És:

Nyelvi humor,
nyelvi mozaik,
pontozó,
keresztretjvény,
pályázat,
nyelvész-leletek!

Zimányi Árpád:

Mesterek alkonya?

Az elmúlt fél évtizedben alaposan átszerveződött hazánkban a nagyipar és az egykori kisipar. Ezt a változást, természetesen, nyelvünk is híven követte – érdekes jelenségre figyelhetünk föl a magánszektorban. Nem véletlenül használom a *magánszektor* megnevezést, ugyanis belőle alkotta *maszek* szavunkat Kellér Dezső, mégpedig szóvegyülés, szóösszerántás útján. Addig volt rá szükségünk, amíg élesen el kellett különíteni a kisipart a szocialista formációktól. A köznyelvben elterjedt a *maszek*, a hivatalos nyelv pedig a *kisiparos-t* használta (*maszek vízvezeték-szerelő – vízvezeték-szerelő kisiparos*). Mostanra azonban mindkettő visszaszorult vagy eltűnt, holott a saját tulajdonukban tevékenykedők száma meghatározódott. Azoknak az ideje jött el, akik tudnak és mernek vállalkozni az önállósulásra.

Ők a *vállalkozók*.

De ez a megnevezés éppen olyan általános, sőt hivatalos ízű, mint az *értelmiségi*, a *tisztviselő* vagy a *pedagógus*. Az utóbbi például lehet: óvónő, tanító, tanár, oktató, logopédus, gyógypedagógus stb. Nem túl szerencsés, ha valaki úgy mutatkozik be, hogy ő pedagógus. Ugyanígy keveset árul el magáról az, aki magát vállalkozónak mondja. Ez megjelöli az illető jogi, gazdasági helyzetét, de tevékenységi körére nem utal. Persze, nézőpont, illetve egyéni ízlés kérdése, vajon kinek mi a fontosabb, mit tart előbbrevalónak: vélt függetlenségét kívánja-e hangsúlyozni, vagy pontosan megnevezni foglalkozását, mesterségét.

Olykor nagyon zavaró tud lenni ez a fajta általánosítás. A közelmúltban hírközlő eszközök tele voltak egy vállalkozó adóügyével. Sok-sok beszámolót hallottam, olvastam az esetről, de egyik sem adta meg pontosan, hogy mivel foglalkozik az illető: téglagyára van, szállodasort üzemeltet, szépségklinikát vezet, vagy a farmján gazdálkodik? Pedig nem mindegy, már csak a reklám kedvéért sem. Az ilyen szóhasználat végül is mindent egybeemos, és ez maguknak a vállalkozóknak sem lehet az érdekük. Előbb-utóbb semmitmondóvá, jellegtelenné válik a ma még pozitív értékű névvel vélt szó. De ez még a kisebbik baj. A leírt társadalmi tünet akkor válik nyelvi gondná, amikor napról napra tapasztaljuk, miként merülnek a feledés homályába értelmes és érzékletes szavaink. A szükségtelen nyelvi uniformizálódás hatására eltűnnek a hangulatos mesterségnevek, ahogy nincsenek már mesterek sem. Számomra megdöbbentő gondolkodásmódról tanúskodik egy kenyéren lévő cédula: *Készítette Tóth Lajos vállalkozó*. Nem *pék*, *pék-mester* vagy *mester*, hanem egyszerűen *vállalkozó*.

Egy utcai cégtáblán ezt olvasom: *Festő vállalkozó*. Pedig micsoda érzelmi többlet sugároz a *mester*, szemben a semleges, hűvösen tárgyilagos, sőt rideg *vállalkozó*-val! Ezen a példán remekül bemutathatjuk azt, hogy régi szavaink sajátos hangulatot árasztanak, a különböző jelentéseikhez tapadó érzelmi többlet motiváltá teszi őket; ugyanakkor az újabb lexémákból és az idegen szavakból hiányzik ez a tényező. Vizsgált szavunkban ez a bizonyos többlet az elismerés, a megbecsülés és a tisztelet, valamint a több évszázados háttér. Történeti szótáraink alapján megállapítható, hogy már a XII. századtól vannak írásos adataink ennek a vándorszónak a nyelvünkben való használatára. A *mester* megnevezés vagy megszólítás nemcsak az ügyes iparosoknak járt ki – ez történelmi léptékkal mérve viszonylag újabb fejlemény –, hanem mintaképet, előjárót, vezetőt, illetőleg tapasztalt, tanult személyt jelölt. Azután *mester* volt a tanító is, a *magiszter*. (Etimológiailag végső soron a *magiszter*-re vezethető vissza a *mester*, *master*, *mister* stb.) S gondoljunk a Bibliára: Jézust is *mester*-nek szólították tanítványai. Mesterként tiszteljük napjainkban a művészt, a festőt, a szobrászt, a zeneszerzőt. Nem akárilyen előzmények: ebbe az egy szóba páratlanul gazdag történelmi múlt sűrűsödik bele. Ma sokan nincsenek is tisztában e szó előéletével, nem látják meg, nem érzik meg patináját. Ezért azután nem akarják vállalni ezt a megnevezést. Vagy éppen ellenkezőleg: netán nem merik?

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata.

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 112-4010

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HÍRKER Rt., az NH Rt.
és több alternatív terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), amelynek címe: 1900 Budapest, XIII., Lehel út 10/A. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)
Előfizetési díj: egy évre 200 Ft
Számonekenti ár: 40 Ft

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását a

Nemzeti Kulturális Alap,
A Szép Magyar Nyelvért
Alapítvány és a
Táncsics Mihály Alapítvány
támogatja.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 132-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

TÁJÉKOZTATÓ

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriumának döntéséről

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma 1994. október 18-án ismét döntött díjakról, támogatásokról. Bár az alapítvány vagyona az elmúlt évben csak szerény mértékben növekedett, a kuratórium 460 000 Ft sorsáról dönthetett. Ezt az összeget a következőképpen osztotta szét:

1. Három csángó fiatal magyarországi tanulmányainak támogatására	120 000 Ft
2. A Magyar Nyelvőr című folyóirat támogatására	120 000 Ft
3. A Magyar Nyelv című folyóirat támogatására	80 000 Ft
4. Anyanyelvi táborok támogatására	50 000 Ft
5. Az elmúlt év végén alapított Lőrincze-díjra	60 000 Ft
6. Nyelvi pályázatok, versenyek támogatására	30 000 Ft

A kuratórium legközelebb előreláthatólag 1995 őszén dönt további támogatásokról, abban bízva, hogy anyanyelvünk hívei, védelmezői ezután is támogatják az alapítványt befizetéseikkel, adományaikkal. Talán nem árt azt is hangsúlyozni, hogy mivel kulturális alapítványról van szó, befizetéseit minden adományozónak joga van levonni az adóalapjából. A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány számlaszáma: MHB 314-12201.

Grétsy László
a kuratórium elnöke

Tartalom

Zimányi Árpád: Mesterek alkonya?	1
Tájékoztató	2
Herczegi Károly: A Kazinczy-díjtól a Péchy Blanka-díjig	3
Balázs Géza: Hollandiai nyelvi utazás	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
F. Mihály Tibor: Pékáduma	6
Láng Miklós: Tallózás a sajtóban	6
Fábián Pál: Melyiket válasszuk? Haitin vagy Haitiban? – Indexál? Indexel!	7
P. Kovács Imre: Milyen a skandináv típusú fenyőfa?	8
Graf Rezső: Ne kemény-kedjünk már annyit!	8
Zsemlyei János: Lejért vagy lejre vásárolunk?	9
Felhívás	9
Dobóné Berencsi Margit: Kész, vizlát, pot és a többiek	10
Zsigmond Győző: „Kossuth Lajos azt üzenté”	10
Zábó Gyula: Nyelv – érzék nélkül	11
Minya Károly: Topon vagyunk?	11
Szathmári István: Kányádi Sándor: Játszva magyarul	11
Holczer József: Mire jók a közös gyökerű szinonimák?	12
Sebestyén Árpádné Varjú Anna: Nyelvi humor	12
Deme László: Kazinczy-jutalmak, 1994.	13
H. K.: Péchy Blanka-díjasok	13
Hírek	13
Graf Rezső: A Kisfaludyak és kortársaik Győr és Tét vonzaskörzetében	14
G. R.: A város és az író	14
Tóth Etelka: Helyesírás mindenkinek	14
Kozocsa Sándor Géza: Érettségi témakörök, tételek. Magyar nyelv	15
Grétsy László: Komoróczy György: Magyar szavak nyomában	15
Pontozó	16
Keresztretjévény	17
Pályázat	17
Kerekes Barnabás: Karolai szép napok	18
Pásztor Bertalan: Fogalmazz pontosan, logikusan és szépen!	18
K. B.: Csillagos ötös Csongrádnak!	18
Grétsy László: A szerkesztő postájából	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

A Kazinczy-díjtól a Péchy Blanka-díjig

Emlékezés Péchy Blankára születésének centenáriumán*

Száz éve, 1894. szeptember 21-én született Péchy Blanka színész, érdemes művész.

Születésének centenáriumán rá emlékezünk és tisztelettel hajtunk fejet az előtt a törekeny, nagyszerű asszony előtt, aki egész életében, leküzdve életének súlyos csapásait, férje és gyermeke elvesztése miatti örök, mély fájdalomát, hittel és meggyőződéssel küzdött a magyar és az európai kulturális értékek közkinccsé tételéért, legfőképpen anyanyelvünk, a tiszta beszéd védelméért és ápolásáért.

Tenni akarásának legszebb példája, a szép magyar beszéd ápolásának és mozgalommá fejlesztésének kiindulópontja az 1960-ban életre hívott Kazinczy-díj alapítvány, e korszak első közérdekű megahagyása. 100 000.- Ft-ot ajánlott fel a helyes magyar kiejtés ügyének fellendítésére. Ennek kamatai fedezték akkor a Kazinczy-díjjal járó elismerést és a középiskolai versenyzők díjazását. Kezdetben évenként egy szépen beszélő színész vagy rádió-, illetve televíziós bemondó, riportert kaphatta meg e rangos elismerést, és ötven tanuló részesülhetett tiszta beszédéért 200.- Ft összegű jutalomban. Azóta az alapítvány alapítókéje, a díjazottak köre és száma is megsokszorozódott.

Péchy Blanka a maga Kazinczy-alapítványával anyanyelvünk védelme és ápolása érdekében olyan ügyet vett pártfogásba, amely két évtized múlva országos mozgalommá vált; amely az ifjúság tömegeit mozgósítja ma is, s amelyből újabb és újabb versenyek bontakoztak ki. Az alapítványból indult el az írott szövegek értő és érteető tolmácsolására életre hívott „Szép magyar beszéd” verseny. A középfokú iskolásoké 1965 óta a győri Kazinczy Ferenc Gimnáziummal és Győr városával lett egygyé.

1973-ban ismét útjára indult a pedagógusjelöltek kiejtési versenye. 1974-től ismét gazdagodott a Kazinczy-mozgalom. Péchy Blanka kiterjeszti a versenyt az általános iskolás korosztályra is: külön kategóriában versenyeznek azóta az 5-6. és a 7-8. osztályosok. Jelentős állomás, hogy 1987 óta részt vesznek a versenyeken a határainkon túli magyar főiskolások és egyetemisták, 1989 óta pedig a középfokú magyar iskolák tanulói is.

Péchy Blanka különös képességét és ötletgazdagságát dicséri, hogy a beszédkultúra fejlesztése érdekében el tudta érni, hogy a Magyar Rádió teret és műsoridőt adott újabb elképzelésének, a „Beszélni nehéz” című rádióműsornak. Deme Lászlóval együtt azzal a céllal fogtak hozzá a munkához, hogy a rádió adásában elhangzott vitatható hangzású mondatoknak az elemzésével, helyes megszólaltatásával és magyarázatával nyújtsanak segítséget az érdeklődőknek, elsősorban diákoknak, akik a műsorban elhangzó feladványokat megfejtik és írásban küldik el

a szerkesztőknek, ők pedig mindig a következő adásban közlik a helyes választ.

Péchy Blanka végtelenül boldog volt, hogy a rádió útján sikerült mozgalmának egyre több hívet szereznie, de mint általában, most sem volt elégedett. Most azon töprengett, hogy miképpen lehetne a rádióműsorba bekapcsolódó fiatalokat szervezett közösséggé kovácsolni. Ebből a gondolatából születtek meg 1974-ben az első „Beszélni nehéz” körök, „Nyelvművelő körök”, amelyek az évek során a különböző iskolatípusokban szépen gyarapodtak és meggyökeresedtek. S lényegében a Kazinczy-verseny gondolatától ihletve, annak „édes testvéreként” született

meg 1973 őszén a sátoraljaújhegyi „Édes Anyanyelvünk” országos nyelvhasználati verseny a középfokú iskolák tanulóinak. Ehhez csatlakozott Szolnok város, ők az általános iskolásoknak szervezik meg a Verseyhy Ferenc országos nyelvművelő versenyt. A 80-as évek elejétől a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium a középfokú iskolások, az egeri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola pedig az általános iskolai tanárképzős hallgatók országos helyesírási versenyének lett a házigazdája.

Péchy Blanka rendkívüli érdeme, hogy a Kazinczy-alapítványt egy folyamatosan és fokozatosan kiépült mozgalom szolgálatába tudta állítani; hogy olyan ösztönző rendszert alakított ki, amellyel képes volt mind szélesebb körben felbreszteni és ébren tartani az érdeklődést a helyes magyar kiejtés közügye iránt. A Kazinczy-alapítvány elismeri a szépen beszélő diákokat, az őket erre nevelő tanárokat, a színészt, az előadóművészt, a riportert, a bemondót. Kazinczy-jelvényrel tüntethetők ki az általános iskolások, Kazinczy-éremmel a középfokú iskolák tanulói és a tanárképzős hallgatók. Kazinczy-jutalomban részesülhetnek a „Beszélni nehéz” körben rendszeresen munkálkodó diákok és tanárok. Az elismerés legmagasabb foka a Kazinczy-díj, melyet 1963 óta 17 színész, 7 rádió-, illetve televízióriporter, bemondó és 19 pedagógus, egyetemi oktató érdemelt ki példamutatón szép beszédéért és erre való nevelő munkájáért. A Kazinczy-alapítvány különböző szintű

elismerő fokozatai olyan eszközök, amelyek serkentik e mozgalom fejlődését, egyúttal fokozzák a mozgalom társadalmi elismertségét és megbecsülését.

Péchy Blanka végrendeletében hangsúlyozottan kérte, hogy a Kazinczy-alapítvány kuratóriuma és az alapítvány kezelője, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium éltesse és gondozza a mozgalmat. Tegyen meg mindent, hogy a rádió „Beszélni nehéz” című műsora folyamatos legyen.

A Kazinczy-alapítványi Bizottság és a minisztérium – tiszteletben tartva Péchy Blanka végakarátát – eddig is, a jövőben is vállalja a Kazinczy-versenymozgalmat, erkölcsileg és anyagiakkal támogatja a versenyek megrendezését.

Péchy Blanka rendkívül gazdag és tartalmas életéből elsősorban nyelvművelő, mozgalomteremtő munkásságát emeltem ki. Arra törekedtem, hogy tényekkel bizonyítsam, amit a magyar nyelv szolgálatáért, az élőbeszéd védelméért, gazdagításáért tett. Azzal, hogy az egész magyar társadalom figyelmét felhívta az anyanyelv tudatos és pontos használatának szükségességére, azzal, hogy országos programmá emelte az élőbeszéd ügyét és az ifjúság anyanyelvi nevelését, azzal, hogy erre áldozta életének majd három évtizedét, beírta nevét a magyar anyanyelvi kultúra, a magyar beszédművelés történetének könyvébe.

Születésének centenáriuma legyen a reá való emlékezés, a tiszteletadás, az őszinte megbecsülés szép ünnepe, egyúttal a Szép Magyar Beszéd mozgalom jubileumi éve. Hassa át az ideji versenyeket a szellemisége, hogy hitéből erőt merítsünk, s példáját tovább vigyük.

A tiszteletadás és a megbecsülés őszinte kifejezése a ma itt, Pécsen avatott emlékszoba, amelynek tárgyi és szellemi emlékei megelevenítik bennünk Péchy Blanka törekény, de annál erősebb, nemes emberi alakját.

Nagyrabecsülésünket és tiszteletünket fejezzük ki, és az ő emlékét őrizzük a most alapított Péchy Blanka-díjjal. A Kazinczy-alapítványi Bizottság ezzel a díjjal tiszteleg „anyanyelvünk hűséges ápolója” előtt. Ezzel a díjjal, Sz. Eged Emma éremművész szépen megkomponált plakettjével a versenyekre tanulóit eredményesen felkészítő vagy a versenyek megszervezésében közreműködő pedagógusok munkáját kívánja elismerni. A Péchy Blanka-díjat első alkalommal szeptember 21-én, a művész századik születésnapján adja át a kuratórium elnöke.

Hiszem, hogy e díj alapítása a Kazinczy-versenymozgalom újabb jelentős állomása lesz, és hogy e díj, amely e mozgalom alapítójának és rendíthetetlen harcosának emlékét idézi, lendületet és új híveket ad a magyar nyelv ügyének.

Herczegi Károly

* Az 1994. március 28-án Pécsen, a pedagógusképző intézmények Kazinczy-versenyén rendezett tudományos ülésen elhangzott előadás részlete.

Hollandiai nyelvi utazás

Az utazás mindig nyelvi utazás is egyben. Külföldön az ember, ha figyelni környezetét, más és más nyelvi szokásokkal találkozik. S ahogy megcsodáljuk a népviseletet, az ételeket, a történelmi emlékeket, úgy akaratlanul is felfedezzük a nyelvi szokásokat is. Most éppen a hollandiaiakat.

„A világot Isten teremtette, de Hollandiát már a hollandok” – így tartják errefelé. „Európa virágoskertjének” is nevezik ezt a hazánknál kisebb, lakosainak számát tekintve azonban nagyobb országot. Olyan ország, amelynek két fővárosa is van: Hága, teljesebb nevén 's-Gravenhage, vagyis a gróf sövénye és Amszterdam. Amszterdam a hivatalos főváros, de Hága a kormányzati, diplomáciai központ.

Ha megérkezünk Amszterdamba, rögtön megragad bennünket egyfajta sajátos, felszabadult hangulat: az utcán mutatványosok, zenészek, tarka embertömeg, zenegép (vurlicer). Először a Rembrandt térre megyünk, vagyis a Rembrandtplein-re. Itt közepén áll Rembrandt szobra, körülötte csodálatos park, éjjel is nappali fényt árasztanak a reklámok, mindenütt sörözők, kávéházak, teraszok, amott egy kis színpad, ahol alkalmi zenekarok lépnek föl, a tér végében pedig a Herengracht, vagyis az urak kanálisa, hol elúszik a gyertyafényes, boros-sajtos vacsorás esti vízibusz. A Leidseplein-en pedig minden hétfőgőn este a mutatványosok találhatók, akik jórészt angolul konferálják számaikat.

Hollandiában általában nincsenek nyelvi gondjaink. A holland büszkén vallja, hogy kereskedőnép, ezért mindenkivel kereskedni akar. Háborúban és nyelvi akadályokkal a kereskedés nehézkes. Ezért a hollandok mindenkinél jobban gyűlölik a háborút, és mindent elkövetnek a kommunikációs akadályok ledöntéséért. Tehát a holland ember nem várja meg azt sem, hogy mi tanuljunk meg hollandul, hanem előzékenyen a segítségünkre siet. A hollandoknak szinte második anyanyelve az angol, de a többségük jól társalog németül és franciául is.

Teun van Dijk professzorral, az Amszterdami Egyetem világhírű nyelvészével találkoztam nemrég. Tudtam róla, hogy műveinek jelentős részét angolul írja. Mégis a bemutatkozás után megkérdeztem, hogy beszél-e németül. „Natürlich”, mi sem természetesebb – vágta rá rögtön. Később, az életrajzában olvastam: francia szakon végzett az egyetemen.

S persze nem idegen a hollandoktól a kisebb nyelvek iránti érdeklődés sem. Meglepően sok holland tanul például magyarul. Ennek több oka van: részben a második, harmadik generáció tanulja kivándorolt felmenőinek nyelvét, keresi a gyökereit, részben a gazdasági, politikai változások keltették föl az érdeklődést Magyarország iránt. Gyakorlati megfontolásból egy jelentősebb közép-európai közvetítő nyelvet keresnek – s ez éppen a magyar. Több főiskolán és egyetemen lehet magyarul tanulni, Groningenben finnugor tanszék, Amszterdamban Kelet-Európa Intézet működik. A Hollandiai Magyaránárok Egyesületének tucatnyi tagja kéthavonta találkozik Amszterdamban. Ők különböző városi főiskolákon tanítják a magyar nyelvet.

Lenyűgöző a hollandok praktikus nyelvtudása. A mindennapi életben viszonylag egyszerűen és célratorően fogalmazznak angolul és németül. Természetesen veszik, hogy az utcán ezeken a nyelveken kell beszélniük. A drogos, a koldus kizárólag angolul beszél; ha esetleg nem értenék, németül és franciául is tud. Ha

A szerző két hónapig az Universiteit van Amsterdam vendégtanára volt. Az írás rádiós változata elhangzott a Teiten ért szavak 1994. július 30-i adásában. A szerző.

az utcán azt halljuk, hogy koko, kokoko, illetve hasis, drog, beautiful, legjobb, ha magyarul mondunk pár szót (akár azt, hogy rózsabimbó). Erre annyira nem számítanak, hogy megmerednek a csodálkozástól. Ilyenkor leginkább olaszoknak vélnék bennünket. Ha ugyanis angolul vagy németül mondunk valamit, akkor utánunk jönnek, mert azt gondolják, hogy csak szerénységből nem állunk meg. A koldus angol egyszerűséggel írja ki egy táblára: *I want go home*, haza akarok menni. Potyognak a guldenek. Egy órával később ugyanott járunk, ugyanaz a szöveg, de más a koldus. A hollandok szívesen adakoznak azért, hogy a munkanélküliek hazamenjenek. A befogadó Hollandia megtelt, igyekeznek mindenkinek segíteni, de a letelepedést korlátozzák. *Nederland is vol – Alle Racisten het land nit*: Hollandia tele van, minden rasszista menjen ki – hirdeti egy plakát.

Nem féltik a hollandok az anyanyelvüket? Nem. Persze azért országos felháborodást váltott ki, amikor a holland parlamentben egy évvel ezelőtt valaki azt javasolta, hogy a felsőoktatás angolul folyjék. Leszavazták. Sőt ennek hatására élesen fölvetődött a nyelvi kérdés, egyesek még nyelvtörvényt is sürgettek az anyanyelv védelmére. De ennek még nincs itt az ideje. Működik azonban egy nyelvi bizottság, úgy nevezik, a nederlandsi nyelvunió, amelynek fő feladata a holland nyelv szterilizálása, vagyis köznyelvi formájának kialakítása, a helyesírási egység gondozása. Részben a határokon belül, mert nagy az eltérés az egyes holland nyelvterületek között, részben a határokon túl, mert jelentős holland nemzetiség él Belgiumban, a flamandok. A nederlandsi köznyelv rövidítése ROHAM, vagyis Rotterdam, Hága és Amszterdam nevének eleje, e városok ugyanis Hollandia nyelvi központjai is egyben. Hollandia leginkább városállamokból áll, s ezt tükrözi ez a köznyelv is.

Nincs napi nyelvgondozó tevékenység Hollandiában, de ami van, azt igyekeznek játékos és népszerű köntösbe bújtatni. Sok a helyesírási gond, s ezért országos helyesírási vetélkedőt rendeznek minden évben. A tartományi döntők után az országos megmérettetés a tévé képernyőjén népszerű show keretében zajlik művészek, politikusok közreműködésével.

Amszterdami sétáinkat a kanálisokon kívül végigkísérik a harangok. A legszebb talán az óvárosban az Oude Kerk templom harangjátéka: minden negyedórán, szombaton egyórás koncerttel. Még távolról is hallatszik. Az

egészórás muzsika egy hosszabb dallam, negyedkor egy rockos változat szól, félkor egy konzervatívabb, háromnegyedkor pedig avantgárd.

Egy népre mindig nagyon jellemző, hogy környezetében mit nevez meg, mit ír ki különféle táblákra. Amszterdamot „Észak Velencéjének” is nevezik az útkönyvek, amire a büszke amszterdamiak rávágják: akkor Velencére is tessék azt mondani, hogy a „Dél Amszterdamja”. Amszterdamban tehát nagyon sok a csatorna, s erre rögtön három szavuk van: a *kolk* az egészen kicsiny csatorna, a városi csatorna a *gracht* – a legnevezetesebbek a Herengracht, Prinsengracht, a Singel –, a nagyobb, hajózó csatorna pedig a *kanaal*. A sok csatornán sok száz híd van. S a hidak többségének nevet adtak, s ezt kis táblákra kiírták a híd korlátjára, pillérjére. Talán ennek hatására az autópályahidak is nevet kaptak. Csak ízelítőül néhány csatornahíd elnevezése: *Kolksluis*, *Lommertbrug*, *Krotjewantsbrug*, *Pelikanbrug*, *Hortusbrug* és az uralkodóházra utaló *Oranjebrug*. A legszebb amszterdami híd az Amstelen átvívelő *Magerbrug*-ot, azaz a Sovány híd tartják. Több száz éves, faszerkezetű, ha nagyobb hajó jön, ma is szétnyitják, s az Amszterdamot meghatározó kerékpárokon kívül autóközlekedés is van rajta. – A híd túloldalán pedig látszik a nagyszínház, a Carré épülete, ahol másfél éve nagy sikerrel játsszák a holland musicalt, a *Cyranót*.

De ha már szóba jött Amszterdam egyetlen természetes folyója, az Amstel, rögtön egy újabb nyelvi kérdés vetődik fel. Az Amstel söréről is emlékeztet folyó neve nagyon hasonlít Amszterdam nevére. Véletlen a hasonlóság? Nem. Amsterdam eredetileg *Amsteldam* volt, vagyis az Amstel gátja. Szabályos hangváltozás következménye az *Amsterdam* forma. Ha tehát isszuk a finom Amstel sört, jusson eszünkbe Amszterdam neve is.

Hogyan beszélnek a holland fiatalok? Ugyanúgy megvan a maguk ifjúsági nyelve, mint másutt. Az egyik nyelvész, Jan Kouitenbrouwer *turbo taal*-nak nevezte ezt el, vagyis felgyorsított beszédnek. Azt tükrözi ez a kifejezés, hogy nemcsak a motort lehet felgyorsítani, turbósítani, hanem a beszédet is. Ez pedig úgy érhető el, hogy rövidítjük a szavakat. A *Bürgermanije* szóból (ez kispolgárt jelent) így lett pl. *burma*. A Turbo-taal egyébként talán a legnépszerűbb holland nyelvi ismeretterjesztő könyv, első változata 250 ezer példányban fogyott el!

A hollandok tehát nem féltik és ezért különösebben nem is védik anyanyelvüket. Ezért fordulhatat elő, hogy nem követelték meg a külföldi áruk holland feliratozását sem. A Közös Piac azonban mindenre gondol: a más országokba irányuló árukon föl kell tüntetni a célország nyelvén is a fontos tudnivalókat. Így Hollandiában a termékeken hollandul is olvashatjuk az ismertetést. Egyes árucikkek szinte nyelvkönyvnek számítanak. Némelyiken nyolcféle nyelven is szerepel a szöveg, s ezenkívül még szellemes piktogramok, ábrák is vannak: hogy hol kell kinyitni, hogyan kell szétlajtani, elfogyasztani, hova kell eldobni...

Ha Hollandiában járunk, bátran feledjük el nyelvi gondjainkat. Használjuk jól-rosszul valamelyik általunk ismert közvetítő nyelvet. Mivel a hollandok megszokták azt, hogy általában közvetítő nyelveken beszélnek, készségek lesznek és megértenek bennünket. Ez a természetük. Ezt a nagyfokú bátorságot, az idegen nyelvek nyelvtanilag nem mindig tökéletes, ám zökkenőmentes használatát érdemes lenne eltanulni tőlük. Hiszen mi is meg akarjuk érteni magunkat a világgal.

Balázs Géza

(Baudelaire „hűvös” szikrái – Még a számítógép sem győzött végleg! – Semmi perc alatt – Egy kis nézeteltérés két kézikönyvünk között)

Még a tavasszal történt, hogy miskolci bölcsészhallgatóimmal a híres Baudelaire-verset. A macskák-at elemeztük, s felhívtam figyelmüket a záró versszak első sorában található szép oxymoronra (ellentétes jelentésű szavakat egybefogó szerkezetre): „ölükből hűvösen pattog a villamosság” (Szabó Lőrinc fordítása). *Hűvös szikrák* – csettintettem –, milyen modern s mennyire jellegzetesen baudelaire-i!

Egyik jó szemű hallgatóm viszont az én figyelmemet hívta fel arra, hogy a vers más kiadásában ezen a helyen nem a *hűvösen*, hanem a *bűvösen* szó olvasható. Ha megnézzük a francia eredetét is („Leurs reins féconds sont pleins d'étrincelles magiques”), nyomban be kell látnunk, hogy a helyes fordítás nem is lehet más, mint *bűvösen*.

Így lettem szegényebb egy oxymoronnal, egyszersmind gazdagabb egy tapasztalattal (azzal ti., hogy a leg gondosabban szerkesztett szövegkiadásokban sem száz száz százalékig megbízni).

Van egy másik példám is versbeli „értelmes” sajtóhibára. Ezt, úgy tudom, még senki sem tette szóvá (s amíg Babits Mihály mint „ideológiailag nem kifogástalan” szerző háttérbe volt szorítva, nem is lett volna sportszerű vele szemben). Most már azonban, azt hiszem, bátran közreadhatom a „leletet”, amelyre még gimnazista koromban bukkantam rá a családom birtokában levő első kiadású Babits-kötetben (Hercege, hátha megjön a tél is! A Nyugat kiadása, 1911. Világosság Könyvnyomda R.-t., Budapest). Itt a 10. oldalon alulról a 4–6. sorban, a híres Esti kérdés-ben betű szerint ez olvasható: „áll meg a sarkokon csodálni restül / a távol utcák hosszú fonalát, / az utcalányok ketős vonalát;”. Igen, jól látja a kedves olvasó: *utcalányok!* A Világosság Könyvnyomda szedője – a szedők örök tulajdonsága szerint – a ritka *utcalángok* szót egy (már akkor is) sokkal gyakoribb szóval, az *utcalányok*-kal cserélte fel.

Szegény Babits! Milyen kínos lehetett neki, a „magát emésztő”, formai tökéletességre törekvő költőnek ez a durva (s épp a kötet egyik legfontosabb versét tönkretévő) hiba! Rádadásul ekkor még gimnáziumi tanárként dolgozott; emiatt kétszeresen is kellemetlen lehetett neki az utcalányok írásbeli emlegetése...

„Értelmes” sajtóhibák persze nemcsak versekben találhatóak. De a folytatást halasszuk máskorra! Talán addig is gyarapodik a gyűjteményem valamivel.

Gyárfás Endre lapunk előző számában elégedetten állapítja meg, hogy a *számítógép* szó „ügyesen szorítja ki a *computer*-t” (Telitalálatok, a 11. oldalon). Ez így is van, de a harc még korántsem dőlt el az épkézláb, szerencsés alkotású magyar szó (nyugodtan dicsérhetem, mert nem mi nyelvészek gyártottuk, hanem maga a nyelv, a legszponatánabb módon) és a kiejtésével is, leírásával is csak gondot okozó angol *computer* (*kompjüter*, *kompjuter*, *komputer?*) között.

A helyzet ellentmondásosságát mi sem jellemzi jobban, mint hogy éppen két író (mégpedig jó tollú, stílusára igen ügyelő író) kezdte újra a minap a *komputer*-ezést. Spiró György így nyilatkozik a Mai Nap riportérének: „Komputerrel dolgozom, és nem gyorsan” (1994. szept. 20-i szám). Másnap Eörsi István folytatja a Népszabadságban, mintha összebeszéltek volna: „... mardos a szégyen, fülön fog, idevonszol a *komputerhez*, írásra kényszerít” (szept. 21-i szám).

Engem is írásra kényszerít a jelenség: miközben szakírók, nyelvművelők s mindenféle rendű és rangú laikusok vállvetve küzdenek, hogy anyanyelvünket tisztán tartsák a fölösleges (hangsúlyozom: a fölösleges) idegen szóktól, két kitűnő író – talán valami csakazértis-hangulatnak engedve – visszatér a már kiszorítottak hitt idegen szóhoz, visszaemeli a használatba, szinte reklámot csinál neki.

A két idézett mondatban egyébként nem is lett volna szükség a *komputer* szóra, de még a *számítógép*-re sem, mert ez lett volna a pontos megjelölés: *szövegszerkesztővel dolgozom, idevonszol a szövegszerkesztőhöz*. Hiszen attól még, hogy valaki szövegszerkesztőn fogalmaz, nem biztos, hogy számítógéppel is tud dolgozni. (Ahogy ennek a kis zsörtölődésnek a szerzője sem.)

Telefonon beszélek valakivel (az illető középkorú férfi, foglalkozására nézve: villanyszerelő), és azt kérdezem tőle: mikorra ér ide? A válasz: *se perc alatt!*

Első szóra nem is értem a mondatot; zavartan hümmögök valamit, mire ő megismétli: *se perc alatt*, hiszen itt lakom a szomszédban.

Ez, úgy látszik, valami újabb tüneménye a nagyvárosi argónak, a bizalmas beszélt nyelvnek. Azóta több változatban is hallottam, pl. így: *semmi idő elég (volt) ahhoz, hogy...* Sőt már írott példám is

vannak rá. A Respublika tárcaírója így utánozza egy nagyhangú mai úgazdag stílusát: „Ide hallgasson, én úgy tönkrevágom magát *semmi perc alatt*, hogy a lába nem éri a földet” (1994. aug. 26–szept. 1-ji szám). Újabb pompás adalékot szolgáltat Győri Béla cikke (másodközlésben olvastam a Tallózóban, onnan idézem): „Úgy tudom, Hajdú [István] gépészmérnök. *Semmi idő alatt* megtanulta a rádiót”.

Mindezt régebben így mondtuk: *egy perc sem kell(ett) hozzá, hogy...*; *pillanatok alatt*; *egy pillanat alatt*; stb. A *semmi perc alatt* és a belőle rövidült *se perc alatt*, továbbá a *semmi idő alatt* kifejezések talán összefüggnek ezzel a szintén nagyon divatos kiszólással: *ez nem semmi* (azelőtt: *ez már valami!*), talán nem. De hogy így észrevétették magukat csípős, fanyar ízűkkel, mondhatni: szertelen újszerűségükkel – már az *se semmi!*

Ha zavarba akarunk ejteni egy nyelvést (ami persze igazán nem szép dolog), kérdezzük meg tőle, hogyan írja le a havasokban tenyésző gyopár nevét! Akár ezt válaszolja: *havasi gyopár* (két szóba írva), akár ezt: *havasigyopár* (egybeírva), megpirongathatjuk, hogy nem ismeri jól a helyesírási szabályokat. Csak arra kell ügyelnünk, melyik válaszra melyik kézikönyvet dugjuk az orra alá cáfolatul.

Az akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadásának 214. oldalán ugyanis ez található: *havasigyopár* 107. b) (ez a megfelelő szabálypontnak a jelzése), az ezen alapuló Helyesírási kézikönyvtárban viszont: *havasi gyopár* (259. oldal).

Úgy gondolom, az előbbi a helyes, mivel a fajtaneveket egy szóba kell írni (persze ez is bonyodalmas ügy, lásd *fehérépa*, de *fehér rózsza*). A különírt *havasi gyopár* tehát nem lehet egyéb sajtóhibánál.

Szerencsére már javában készül a helyesírási szabályzatnak példaanyagában felfrissített új lenyomata, s ennek nyomán idővel meg kell újulnia a Helyesírási kézikönyvtárnak is. Biztos vagyok benne, hogy Fábíán tanár úrnak és munkatársainak lesz gondjuk szegény *havasigyopár*-ra is.

Kemény Gábor

A címben szereplő kifejezést nem érdemes egyetlen szótárban, nyelvészeti kézikönyvben sem keresni, azt erre az alkalomra alkottam. A minta Kis Tamás könyvének címe, a *Bakaduma* volt (Zrínyi Kiadó, Bp. 1992). Ő a sorkatonák nyelvéről, a mai magyar katonai szlengről ír, rendkívül szóragoztatóan, én pedig – egy rövid fortyogás formájában – a hivatásos katonák, a parancsnokok (rövidítve: *pk-k*, kiejtve *pékák*) egy részének nyelvi kultúrájáról szeretnék néhány megjegyzést tenni, közel sem olyan szóragoztatóan.

Tollamat természetesen semmiféle bántó szándék vagy általánosításra törekvésre nem vezérlé, sőt: annak fontosságára szeretném ezúttal is felhívni a figyelmet, hogy több szempontból sem mindegy, milyen a tiszték és tiszthelyettesek beszédkultúrája.

Tudom, a laktanyák világa sajátos világ. Hierarchia, szakzsargonok, gondolkodásbeli klisék, szabályzatokban rögzített viselkedésminták, sajátos értékrend és hasonlók jellemzik. Az egyéni stílus, a személyiségjegyek a szolgálati érintkezés során csak bizonyos határokig érvényesülhetnek, s ez a beszédben is megnyilvánul. A parancs mindenekelőtti sága, az előjáró pozíciójának vitathatalansága, a parancsok és a jelentések rövidegének követelménye, a „mindig a pékának van igaza” alapállás egyfajta merevséget, szögletességet, klisészerűséget, arctalanságot is eredményez a katonai viszonyokban.

Ha mindehhez még az is társul, hogy a parancsnok általános műveltsége, lelki kultúrája nem kellő színvonalú, szabványmondatok, közhelyek, sarkos megfogalmazások születnek s válnak általánossá, a kommunikáció elfogadott sablonjává. Így aztán a laktanyában ilyen gyönyörű zagyvaságok pompáznak: *tiszteletadást teljesít; a probléma jelentve lett az előjáró felé; fegyveranyagkarbantartást hajt végre; a személyi állomány felé tudatosítva lett; a törzsbusz lehajtható fekhelyén pihenést lehet végrehajtani; az ügy elintézését nyert; a bevonuló állománynak alapkiképzést folytatunk le; végrehajtottuk a katonákkal való beszélgetést; első kézből hallhatja a sorállomány.* Nem ritkák még ma sem a *végre-e hajtotta?*, a *láthassák* típusú nyelvi szörnyűségek, s a feltételeket egyesek többnyire még mindig nem *megteremtik*, hanem *biztosítják*.

Bizony még a katonai sajtóban is előfordulnak a kincstári közhelygondolkodás nyelvi lenyomatai. A lap megnevezése nélkül csupán egy-két példa a közelmúltból: „...sorköteles megy át a honvédségen és a határőrségen keresztül”, „helytállást tanúsított”, „a verseny tisztaságának megfelelően biztositása”, „sorsolást bonyolítottunk le”, „vezetni az együttműködési feladatainak végrehajtását”, „nem segíthették a megakadályozását”.

Ezért hát itt is figyelmebe kell ajánlanunk az illetékeseknek, hogy a közhelyek használata nemcsak azért káros, mert szegényíti, klisészerűvé teszi nyelvünket, hanem azért is, mert közhelygondolkodásra szoktat, szellemi tespedtséget okoz. Aki

kritikátlanul használja mások elköptott beszédfordulatait, kifejezésmintáit, aki átveszi mások gondolati patronjait, azon előbb-utóbb elhatalmasodik a szellemi tunyaság, a gondolkodási restség, s fenforog a veszély, hogy egyéniség nélküli, önálló megoldásokra képtelen, vegetáló emberré válik.

Természetes, hogy a katonáélethez is megvan a maga szakzsargonja. Maga a tény, hogy a sajátos katonai fogalmaknak sajátos kifejezések felelnek meg, nem baj, sőt így helyénvaló.

Problémát az okoz, hogy egyesek olyankor is használják a zsargonszavakat, amikor azoknak van közismert megfelelőjük, illetve olyanok körében is alkalmazzzák, akik ezeket a terminus technikusokat nem ismerik.

Megfigyelhető, hogy „katonáéknál” mind általánosabb az úgynevezett csendőrpertu. A feljebbvaló vagy előjáró tegezi az alantast, illetve a beosztottat, de az nem meri visszategezni (talán nem is szabad neki). Hogy az emberi méltóságot sértő ez az érintkezés, az annyira nyilvánvaló, hogy még bizonyítgatnom sem kell; elég, ha arra utalok, hogy számításon kívül hagyja az emberi önértetet, és nem fér össze honvédségünknek az európaiság felé törekvő jellegével.

Miként a durva hang sem. A megújulni akaró hadsereg egyetlen tisztje vagy parancsnoka (legyen az illető dandárparancsnok vagy rajparancsnok) sem sértheti meg a beosztottját, nem gázolhat annak emberi méltóságába. A durva hang a durva bánásmódot, a másik fél semmibevételét sugallja, ezt pedig egyetlen katonai vezető sem engedheti meg magának. Az új szempontokhoz igazodó hadsereg nor-

Tallózás a sajtóban

Komoly lapokat olvasgatók kritikus szemmel; országosan terjesztett sajtót: napilapot és magazint, amelyekben aprócseprő hibát gyakran találni. A szerkesztők azzal mentelgetőznek, hogy az idő szorításában, a munka lázában óhatatlanok a pongyolaságok, magyartalanságok. Vannak azonban olyan hibák, amelyek az említettekkel nem magyarázhatók, mert visszatérők, a szerzők tudatában tévesen rögzültek.

Ilyen hiba az igekötők „nem elválasztása”, azaz el nem választása ott, ahol ez szükséges. Példa egy cikkből: „... a még *nem megszilárdult* üzletet nem lehet otthagyni.”

Típuspongyolaság az egyeztetés elmaradása is:

„... két tucat nagykövet közül, *akiknek* lejárt a hivatali *ideje*...” Helyesen: *akiknek* lejárt az *idejük*.

Írói-szerkesztői alapszabály, hogy az olvasót egy pillanatra sem szabad elveszíteni. Idézet egy cikkből: „Egy napon a tizenkét éves Sandy fogságba esett” – itt van az a pont, amikor sajnálni kezdjük szegény Sandyt. Szerencsére tovább olvasva más derül ki: „...sebesült delfinre bukkant, akit kiszabadít és meggyógyít.” A határozatlan névelő ismétlésének az elkerülése okozza ezt a pongyolaságot, pedig az egy-et inkább a mondat elejéről lehetett volna elhagyni és a megfelelő helyre betenni: „Történt, hogy a tizenkét éves Sandy egy fogságba esett, sebesült delfinre bukkant...” Így nincs se ismétlés, se félreértés.

Láng Miklós

mái a jövőben még kevésbé tűrik a durva hangot, a trágárságot, az önértéztést bármilyen formáját. Ne csak a beosztottaktól várják el az illendő magatartási, nyelvi érintkezési formákat, hanem viszont is: a magasabb beosztásúak részéről is minden esetben jusson kifejezésre a másik félnek kijáró emberi tisztelet.

Úgy tűnhet, eltávolodtam a „pékádumától”, a hivatásos katonák nyelvétől. Ez azonban csak látszat. Ha ugyanis a honvédség rá akar hangolódni az ezredforduló hullámhosszára, s meg akar felelni a magyar valóság alakuló új értékrendjének, nemcsak katonai lépéseket kell tennie, hanem a nevelőmunka új hangsúlyait is meg kell találania. A nyelvi magatartás és a nyelvi érintkezés zavarai – legyen szó durva, trágár hangról, beszédbeli igénytelenségről vagy egyszerűen csak a köszönés- és megszólításformák körüli bizonytalanságról – csak tünete egy általánosabb érték- és magatartászavarnak. Igaz, e nyelvi tünetek nemcsak tükrözik a zavart, hanem hozzá is járulnak annak fokozódásához. Ezért a Magyar Honvédségnek is segítenie kell a nyelvi kilengések mérséklését és a kívánatos jelenségek terjedését.

F. Mihály Tibor

MELYIKET VÁLASSZUK?

Haitin vagy Haitiban?

A haiti válság napjaiban a rádiót hallgatva egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy a *Haiti* nevet *hol?* kérdésre a műsorvezető *Haitin* alakban használta, a megkérdezett nemzetközi jogász szakértő viszont *Haitiban*-t mondott. Ugyanez nap a Külpolitikai figyelő műsorvezetője is a *Haitiban* történt eseményeket ismertette, a Krónikában viszont a *Haitin* lezajlott tömegtüntetésekről számoltak be. Ugyanilyen ingadozást lehetett megfigyelni a *honnán?* és a *hová?* kérdésre felelő ragok esetében is; vagyis erősen ingadozott a hírközlés nyelvhasználata (s persze nemcsak a rádióban, hanem a televízióban és az újságokban is) a tekintetben, hogy az amerikaiaktól most megsegített elnököt annak idején *Haitiról* vagy *Haitiból* üzték-e el a puccsisták, s hogy a régi-új elnök *Haitira* vagy *Haitiba* fog-e visszatérni. A két ragcsoport közti per a mai napig sem dőlt el.

A raghasználat ingadozásai valószínűleg annak a következményei, hogy voltaképpen bizonytalanok vagyunk *Haiti* mibenlétét illetően. – Egyrészt tudjuk róla, hogy szigeten van, s ennek megfelelően a *Haitiról*, *Haitin*, *Haitira* formákat használjuk vele kapcsolatban; ugyanúgy, mint tesszük más szigetek esetében: *Krétáról*, *Krétán*, *Krétára*; stb. – Csak az a baj, hogy Haiti nem sziget, hanem állam, a teljes neve *Haiti Köztársaság*, amely *Hispaniola* sziget területén osztozik a *Dominikai Köztársasággal*.

Pontosabbnak és logikusabbnak kell tehát tekintenünk azt a raghasználatot, amely *Haitinak* állam voltából indul ki, és az ország-, illetőleg az államnevekhez szokásosan járuló *-ból*, *-ban*, *-ba* ragot alkalmazza. Valószínűleg nem volt véletlen, hogy az eseményeket szakértő szemmel figyelő személyek (a nemzetközi jogász és a külpolitikai újságíró) használták ezeket a ragokat: ők ugyanis *Haitinak* állam, nem pedig sziget voltában gondolkodtak. Ezért pontos például ez a mondat: „*Haitiban* elrendelték az éjszakai kijárási tilalmat”. Vagy ez: „*Haitiból* korábban sok ezren menekültek el a diktatúra elől”.

Mindazonáltal nem tekinthető hibának, ha valaki így fogalmaz: „Az amerikai tengerészgyalogosok partra szálltak *Haitin*”; ilyenkor ugyanis *Haitinak* egy szigethez való kötöttsége jut kifejezésre a raghasználatban.

Hawaii esetében is ingadozás figyelhető meg. – Mivel *Hawaii* az Egyesült Államoknak az egyik tagállama, nem lehet kifogásolni ezt a mondatot: „Kaliforniából *Hawaii*ba költözött”; itt államok nevéit használtuk együtt, ez kívánta ugyanazt a ragtípust. De ez a mondat is helytálló: „*Hawaii*n kitört az egyik tűzhányó”; itt viszont a szigetsoport legjelentősebb tagjáról volt szó, s ezt érzékelteti az *-n* rag.

A *Haitival* és a *Hawaii*val kapcsolatos példákban az is kiválgolható, hogy a mondanivaló tartalma, a nevek nyelvi környezete is befolyásolja a raghasználatot. Ez aztán majd valamelyik (vagy országnevi, vagy szigetnevi) irányban állandósulni fog, ahogyan más sziget- és országnevi azonosságok esetében tapasztaljuk. Például:

Haiti tőszomszédságában van *Kuba* és *Jamaica*. Mindkettő sziget is, állam is. Egyiket sem lehet azonban szigethez illően ragozni, csak államnévként: *Kubából*, *Jamaicából*, *Kubában*, *Jamaicában*, *Kubába*, *Jamaicába*. Hogy miért nyomja el teljesen az állam-, illetőleg országnévi jelleg a szigetnevit, nem tudom megmagyarázni. – *Izland*, *Madagaszkár*, *Ciprus* és *Málta* esetében viszont a szigetnevi jelleg az erősebb: *Izlandon*, *Madagaszkáron*, *Ciprusról*, *Máltára* stb. Itt világos, hogy miért van így: ezek a nevek előbb csak szigetet jelentettek, s csak később lettek államok nevévé is.

Indexál? Indexel!

Minden autós ismeri az 'irányt jelez' értelmű *indexel* igét, amely nyilvánvalóan az 'irányjelző' jelentésű *index* főnévnek *-l* képzős származéka. Nemrég megjelent azonban – főképp a közgazdasági nyelvben – az *indexál* ige is. Ennek nyelvi helyessége felől okkal támadtak (épp közgazdászok körében) élénk kétségek: a magas hangrendű *index* szótól a mély hangú képzőszerű *-ál* végződés a magyar magánhangzó-illeszkedés elemi szabályai megsértésének látszik.

Anélkül, hogy menteni akarnám a hangrendileg valóban rendhagyó *indexál*-t (én *indexel*-párti vagyok), a sommás elítélés nem lenne helyénvaló. A következőket kell ugyanis figyelembe venni.

Szóvégmutató szótárunk mintegy 1000 *-ál* végű szót sorol fel, ezeknek nagyobb része ige. – Vannak köztük *a*-ra végződő magyar tőszóból *-l* képzővel keletkezettek: *kasza* > *kaszá* + *l*, *pipa* > *pipá* + *l*, *pumpa* > *pumpá* + *l*, *szita* > *szitá* + *l* stb. – Más részük *-ál* igeképzős: *dob* > *dob* + *ál*, *ugrik* > *ugr* + *ál*, *sik* > *sik* + *ál* stb. – Igen sokban az *-ál* egy testesebb képzőbóknak az eleme: *jár* > *jár* + *kál*, *rag* > *rag* + *csál*, *kapar* > *kapar* + *gál*, *áll* > *áll* + *dogál* stb. – Ezek mind belső magyar keletkezésű szavak.

Az *indexál* nyilvánvalóan nem ilyen típusú, de az ügye összefügg az előbbi esetekkel. – A sok *-l*, *-ál*, *-gál*, *-dogál* stb. képzős magyar ige mintájára egy csomó idegenből jött igét is „átszabtunk”, hogy beilleszthessük őket nyelvünk rendszerébe. – Egyrészt a latin főnévi ige-ek (infinitívumok) *-are*, *-ere*, *-ire* végződését helyettesítettük *-ál* képzővel: *degradare* > *degradál*, *creare* > *kreál*, *decimare* > *decimál*, *exhumare* > *exhumál*, *cantare* > *kántál*, *explodere* > *explodál* stb. Tisztán magas hangrendű latin igékből is lett *-ál* végződésű magyar ige: *tendere* > *tendál*, *dirigere* > *dirigál* stb. – Másrészt megjelenik az *-ál* a németből jött igék végén is az *-ieren* végződés helyén: *telephonieren* > *telefonál*, vagy francia átvétel magyartásaként: *tamponner* > *tamponál*. – Sokszor nem is lehet eldönteni, honnan való az átvétel: a latinból-e vagy valamelyik nyugat-európai nyelvből.

Elvileg nem lehetetlen, hogy az *indexál* is ez az utóbbi eset, ugyanis a francia közgazdasági és informatikai szaknyelvnek van egy *indexer* [e. endekszé] igéje. Egyrészt azonban ennek a francia igének közvetlen átvétele kevéssé valószínű, másrészt a bizonytalan francia előzmény nem elég ok arra, hogy a bizonyosan jó *indexel*-t a kedvéért mellőzzük.

Mert mit is jelent nyelvünkben az *index* szó?

A Magyar Larousse enciklopédia szerint 14 fogalmat, közülük én most csak 6-ot sorolok fel: 1. valamely műszer mutatója; 2. gépjárművön: irányjelző (ezen a jelentésen alapszik – már volt róla szó – az autósnyelvi *indexel* ige); 3. betűrendes szó- és tárgymutató; 4. egyetemi lecke-könyv; 5. szavak fölé vagy alá írt betű vagy szám; kitévő; 6. a közgazdaság-tudományban: a gazdaságnak bizonyos korábbi időponthoz viszonyított változását jelző mutatószám.

Ha a 'kitévő' vagy 'mutatószám' jelentésű *index* főnévhez kapcsoljuk *-e* kötőhanggal az *-l* képzőt, a létrejött *indexel* ige jelentése 'kitévővel, mutatószámmal ellát' lesz, vagyis ugyanaz, mint a francia *indexer* igéé. Mivel a legtöbb szó többértelmű (mint láttuk, az *index* is ilyen), az *indexel*-nek is lehet autósnyelvi jelentésén túl közgazdaság-tudományi és informatikai értelme is. Nincs hát szükség – valamiféle belemagyarázott értelemkülönbötlettel a kedvéért – az idegenszerű *indexál*-ra.

Ez a rész elhangzott a Tetten ért szavak 1994. szeptember 23-i adásában. A szerk.

Ha lapunk megnyerte tetszését, hívja fel rá mások figyelmét is! Lapunk előfizetési díja évi 200 forint. Bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban megrendelhető. Az Anyanyelvpolitika Szövetségének tagjai a 400 forintos tagdíj fejében (diákoknak, nyugdíjasoknak 250 forint) az Édes Anyanyelvünket illetménylapként postán megkapják. (Belépési nyilatkozat és csekk a következő címen kérhető: 1364 Budapest, Pf. 122.)

Ne kemény-kedjünk már annyit!

Bizonyára észrevették kedves olvasóink is, hogy újabban olyan divatszóvá lépett elő a címbeli melléknév, hogy szinte minden rokon értelmű megfelelőjét kiszorítja a nyelvhasználatból. Hallható rádióban, tévében, olvasható a sajtónyelvben. Néhány példa a sok közül: „... a minisztérium *keményen* dolgozik azon, hogy...” (rádió); „... mostanában *kemény* társadalmi érdekkülönbségek munkálkodnak a háttérben”; „A miniszter *kemény* gazdasági intézkedéseket ígér”; „Ha az idén nem lépünk, a következő év még *keményebb* lesz”; „Hogyan fognak B.L. *kemény* intézkedési terveinek elmentmondani?”; „...célszerűbb arra törekedni, hogy a bankok lényegesen *keményebb* költségvetési korlátokon belül piacszerűen működjenek”; „Sokan csodálkoznak azon, hogy a *kemény* gazdasági intézkedésekre a lakosság mintha egykedvűen reagálna”. A példák között két középfokú alak is felbukkant, mintha már az alapfok nem is volna elég *kemény*. De egyeseknek még ez sem elég, használatos a fokozás másik kifejezési lehetősége is: a *kőkemény*, 'nagyon kemény' jelentésben, túlzófokként; a nagy erőpróbával járó ténykedés (munka, küzdelem) kifejezésére unos-untalan. Lássuk a példákat! „... a valóság *kőkemény* ismeretén alapuló megállapítás...” (a tévében); „Az embernek van *kőkemény* napja” (a rádióban); „A hatalom állásait *kőkemény* tényekkel kell bombáznai”; „Ez nem előítélet volt, hanem *kőkemény* tényekre alapozott ítélet”; „Ez nem az arisztokratikus kirekesztést, hanem a *kőkemény* szembenállást hirdette meg”.

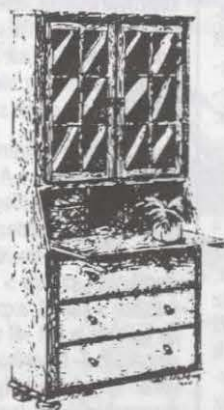
Az értelmező szótár kilencféle jelentését sorolja fel a *kemény* melléknévnek, ezek közül a 7. jelentés értelmében, vagyis a 'nagy erőpróbával járó' jelentésben használják manapság, kiszorítva ezzel minden rokon értelmű megfelelőjét. Vegyük sorra, mivel is lehetne helyettesíteni példáinkban a divatszót!

Keményen = *nagyon*; kemény = *jelentős*; kemény = *szigorú*; keményebb = *nehezebb*; kemény = *sú-*

Milyen a skandináv típusú fenyőfa?

Ha agyonütnek érte, akkor sem tudok válaszolni erre a kérdésre, de hogy létezik skandináv típusú fenyőfa, abból gondolom, hogy belőle készült bútorokat hirdet egy budapesti cég a Lehel téri aluljáróban. Ez áll a hirdetőtáblán: *Skandináv típusú fenyőfából készült bútorok árusítása...* Némi töprengés után persze rájön az ember, hogy ha vesszöt tesz a második szó után, akkor már nem a fenyőfa skandináv típusú, hanem a belőle gyártott bútor.

Manapság sok kereskedő, illetve „reklámszakember” hadilábon áll a szabatos fogalmazással. Esetünkben a helyes szórend felrúgása, a skandináv típusú bútor szó szerkezet összetartozó részeinek szétválasztása okozza az értelemzavaró hibát. Így kellett volna hirdetni az árut: *Fenyőfából készült, skandináv típusú bútorok árusítása...* Még az is segített volna az értelmezésben, ha legalább a skandináv típusú szerkezet után kirakták volna az írásjelet.

Újabban a reklámszövegekben mind több az efféle értelemzavaró szórendi hiba. Az előbeszédben a szünet és a hangsúly a szórendet rendszerint egyértelművé teszi, még pongyola közlés esetén is, de írásban a szabatos fogalmazás elengedhetetlen követelmény.

Márciusban az újságírók szakmai közlönyének (Magyar Sajtó) egyik hirdetésében akadtam rá a következő mondatra: „*Szeretettel meghívunk a MÚOSZ székéjébe, egy kávéházi vacsorára, kötetlen beszélgetésre és egy jó pohár borra.*” A hirdető vendéglősnek, úgy látszik, eltompult a nyelvérzéke. *Egy jó pohár bor* ugyanis más jelent (elsősorban mennyiség!), mint *egy pohár jó bor*.

lyos; keményebb = *nagyobb*; kemény = *nyomasztó*; a továbbiakban a *kőkemény* helyett ajánlunk néhány lehetőséget: *kőkemény* = *pontos*, *hiteles*; *kőkemény* = *nehéz*, *rossz*, *szomorú*, *fárasztó*, *kimerítő* stb.; *kőkemény* = *valódi*, esetleg *objektív*; *kőkemény* = *tárgyilag*; *kőkemény* = *határozott*.

Ha ehhez még ezt a „fenyegetést” is hozzávesszük: „A mostani koalíciónak megvan a *kemény* lépésekhez nélkülözhetetlen parlamenti többsége”, akkor semmi jót nem várhatunk még nyelviileg sem mi szegény „puha” állampolgárok ennyi *kemény*séggel szemben. Érdemes hát elgondolkozni a divatszó terjedésének lélektani hatásán is!

Graf Rezső

„*Eredményesnek tartja-e a mai Szekeres úrral a tárgyalást?*” – kérdezte június 10-én a tévériporter az SZDSZ egyik vezetőjétől. A más-különböen is gyatrán szerkesztett kérdésben a minőségjelző csúszott rossz helyre, innen a mondat sete-sutasága, hiszen nyilvánvaló, hogy a *mai* melléknév nem Szekeres Imre MSZP-alelnökre vonatkozik, hanem a vele folytatott tárgyalásokra.

Egy pedagógiai lap cikkéből való ez az idézet: „*A több mint hatvan tankönyvet forgalmazó kiadó megjelenése piaci viszonyokról tanúskodik. Új tanulást, tanítást segítő könyvek árasztják el a piacot.*” A szerző nyilvánvalóan más akart mondani, nem azt, amit ez a két hevenyészett mondat állít. Hiba, hogy nem így fogalmazott az illető: *A tankönyveket forgalmazó több mint hatvan kiadó megjelenése piaci viszonyokról tanúskodik. A tanulást, tanítást segítő új könyvek elárasztják a piacot.*

Érettségi dolgozatban bukkantam rá az alábbi megsebzett mondatokra: „*A románcokban, életképekben egy tragikus sors ismerhető meg, melyek a népiesség jegyeit hordozzák magukon... Arany megfogalmazza a máig érvényes be nem hódolás parancsát.*” Az első mondat durva egyeztetési hibája a felrúgott szórenddel magyarázható. Formailag még úgy ahogyan elfogadható lenne a – más-különböen is csikorgó – mondat ilyen szórenddel: *Egy tragikus sors ismerhető meg a románcokban, életképekben, amelyek a népiesség jegyeit hordozzák magukon... Arany megfogalmazza a be nem hódolás máig érvényes parancsát.*

Csattanónak számom a Magyar Nemzet sportrovatából való torzszülemény: „*Háromnegyed órával a Rádió kérésére az utolsó pillanatban hat órára csúsztatott kezdés előtt már megtelt Vasas-Dreher elleni női rangadó a Ferencváros népligeti kézilabdacsarnokának nézőtere.*” Ez a vasvillával összehányt mondat akkor sem lesz sokkal érthetőbb, ha a „*háromnegyed órával a kezdés előtt*” szerkezet szórendjét helyreállítjuk. Ilyenkor az a megoldás, hogy az indokolatlanul összezsúfolt bővített mondatot fölbontjuk két vagy három tagmondatra. Egy jó olvasó szerkesztő ezt a szóhalmazt így tenné érthetővé: *A rádió kérésére hat órára tették át a Ferencváros–Vasas-Dreher női kézilabda-mérkőzés kezdési időpontját. Háromnegyed órával a mérkőzés kezdete előtt már megtelt a Ferencváros népligeti kézilabdacsarnokának nézőtere.* Ha a rossz formában levő újságíró hangosan elolvasta volna a tákolmányát, feltehetőleg kibukkant volna, hogy hol követte el a hibát.

A kiragadott mondatok tanulsága: a nyelvi babonák közé sorolandó az a nézet, mely szerint a magyarban egyáltalán nincsenek szórendi megkötöttségek. De még mennyire hogy vannak! A *Nyelvművelő* kézikönyv hosszú oldalakon keresztül mutatja be ezeket. A szórendnek nagy szerepe van mind a világos tartalmú közlésben, mind a kifejező stílusban. Sok esetben arra is jó a szórend, hogy finom árnyalatokat különböztessünk meg vele.

P. Kovács Imre

Lejért vagy lejre vásárolunk?

A kérdésre a székelyföldi, kolozsvári, mezőségi ember azt válaszolná, hogy *lejért* is, *lejre* is, a szatmári, váradi, bánsági viszont azt, hogy csak *lejért*. De miről is van itt szó tulajdonképpen?

Vásárláskor, eladáskor a megvásárolandó vagy megvásárolt, illetőleg az eladandó vagy eladott áru mennyiségének nyelvi megjelölése kétféleképpen történhetik: vagy az illető árunak valamilyen mértékegységgel kifejezhető nagyságára utalunk, vagy pedig a szóban forgó árucikk pénzbeli értékét nevezzük meg. Az első esetre példa: *Kérek két kiló kenyeret*. A második esetnek két formája lehetséges. Az egyik az, amikor valamilyen egészet vásárolunk vagy adunk el. Ekkor ezt mondjuk: *Vettem/leadtam egy ruhát harmincezer lejért*. A másik forma a valamiből valamekkora rész adására-vételére vonatkozik. E helyzet nyelvi tükrözésének módja nem azonos a romániai magyar nyelvterületen. Van, ahol (Szatmár, Nagyvárad, Bánság, nagyjából a Királyhágótól nyugatra eső nyelvjáráskor területén) ugyanúgy fogalmazzák meg ezt a mondanivalót, mint az előző esetben: *Kérek/veszek/leadtam öt ezer lejért húst*. („*S öt forintért kuglert venni*” – írja József Attila.) Ritkábban a pénzösszeg megjelöléséből meg az *ára* szóból alkotott szerkezet szintén szerepel a kérdéses jelentéstartalom kifejezésére. Például: *Háromszáz lej ára zöldséget vett*. Szépirodalmi példák: „*Mondta neki, hogy vegyen egy garas ára meggyet*” (Gárdonyi); „*Húsz forint ára konyakot kértem*” (Móricz).

Más vidékeken (a székely nyelvjáráskor területén, Kolozsváron és környékén, a Mezőségen, kb. a Királyhágótól keletre eső nyelvjáráskorban) határozott különbségtevés figyelhető meg a kétféle tartalom nyelvi kifejezésében. Például: *Ezt a házat 50 millió lejért vettem*. A valamiből valamekkora részre, valamiből valamennyire utalás *-ra*, *-re* raggal történik. Például: *Kérek/veszek ötszáz lejre kenyeret, veszek huszonöt banira élesztőt*. (Persze ma már nem lehet *huszonöt banira élesztőt* venni.) „*S vett két krajcár-ra tehénúrtól*” (széki népmeséből; Nagy Olga, Lüdérc sógor. Bukarest, 1969. 350). Ez utóbbi nyelvi szerkezet az írott nyelvben úgyszintén jelentkezik. Például: „... *talpaljon el másfél kiló kenyérért és két lejre pecsenyészírért*” (Bálint Tibor, Zokogó majom. Bukarest, 1969. 166); „*Engem a hétezer lej hozott ki a sodromból. Az, hogy pár száznál többre senki sem vásárolt a sorból* (ti. sajtot, felvágottat a sorbanállók közül), *de volt, akinek csak hetven lejre, vagy még annál kevesebbre futotta*” (Németh Júlia: Szabadság [kolozsvári napilap] 1992. III. 18.).

A vizsgált *lejre vásárol/vesz*-féle szerkezetben a *-re* rag nem elsődleges, konkrét helyhatározói funkciójában szerepel, hanem elvontabb körülményre utal. Ez nem egyedülálló eset a magyarban. Elég gyakori az, hogy valamilyen elvontabb viszonyt helyhatározói raggal, névutóval, határozószóval fejezünk ki. Így a cselekvés, történet, létezés színhelyére utaló helyhatározói ragok közül több alkalmassá vált az idők folyamán az időpont meghatározására. Például: *gyermekkoromban, a XX. század második felében, télen*. Ugyancsak eredetileg helyviszonyt jelölő rag fejezi ki a módhatározói funkciót a következő példákban: *lábujjhegyen* (jár), (fájdalmas) *hangon* (rebeget), „*szítálva esett, hideg apró cseppekben*” (Gárdonyi), „*S ha elvesztem szép képemet, / Csókolsz-e szívből engemet?*” (népdal).

A *-ra*, *-re* rag elsődleges funkciója ugyancsak helyhatározói, mégpedig a hová? kérdésre válaszoló külső helyviszony jelölése. Például ebben az eredeti funkciójában szerepel a következő mondatban: *A madár rászállott az ágra*. Alkalmassá vált azonban sokféle elvontabb körülmény kifejezésére is. Például: „*Visszajön a fecskemadár tavaszra*” (népdal) – itt időhatározói, „*Csak minket csókolt öregre az idő*” (Ady) – itt eredményhatározói értékű stb. (vö. MMNyR. II, 186 kk.).

A *kérek ötszáz lejre kenyeret, veszek 6000 lejre húst* állandó határozós szerkezetekben, vonzatokban a *-re* rag szintén absztraktabb funkció, az eszközhatározói funkció jelölője. Az ár ugyanis eszközként szolgál a vételben-adásban (vö. Berrár, Magyar történeti mondat. Bp., 1957. 111–2). Az előbbi szintagmák tulajdonképpen azt jelentik, hogy *kérek kenyeret, s ötszáz lejjel fizetek, vagy 6000 lejjel veszek húst*.

A *-ra*, *-re* ragnak a tárgyalt funkcióban való használata az erdélyi magyar nyelvjáráskorban és köznyelvekben előforduló sajátosság, ugyanolyan transzszilvanizmus, mint pl. a *kap 'talál'* jelentésben. Nem lehet régi jellegzetesség, ugyanis régebbi erdélyi forrásokból nem mutatható ki, az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár anyagából sem került még elő. Használata valószínűleg román nyelvi hatás, mégpedig a *de* prepozíciós szerkezetek hatásának következménye. A románban ugyanis az *'-ért'* jelentést ugyanaz a *de* prepozíció fejezi ki, mint amelynek *'-ra*, *-re'* funkciója is van. Például: *A venit de sarbatori acasa* (= *Az ünnepekre hazajött*); *Ce avem azi de mincare?* (= *Mi van ma ebédre?*), illetőleg *Am cumparat sare de 100 de lei* (= *100 lejért/lejre vásároltam sót*).

Hasonlóképpen idegen nyelvi prepozíciós szerkezet – a szlovák *na* prepozíciót tartalmazó struktúra – hatása következtében jelentkezik a *-ra*, *-re* az irodalmi és köznyelvi *-val*, *-vel* helyén a szlovákiai magyarok beszédében efféle kontextusban: *vakbélre, gyomorra, tüdőre operál*, illetőleg a *májukra, gyomrukra kezeli* [az orvos a betegeket]. A szlovák minta a következő: *Operovali ho na slepé crevo, na zalúdok, na zčnik*, illetőleg *liečit' na pecen, na zalúdok* (vö. Jakab István, Nyelvünkről – nyelvünkért. Bratislava, 1980. 58–9).

Zsemlyei János

FELHÍVÁS

Az Anyanyelvapolók Szövetségének támogatásával 1994-ben másodszor megrendezett Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábor résztvevői felhívással fordulnak a határon inneni és túli általános, szakmunkás-, és szakközépiskolák, gimnáziumok és felsőoktatási intézmények közösségeinek tagjaihoz.

Szilárd meggyőződésünk, hogy az anyanyelv védelme érdekében szervezeten kell cselekednünk. Ezért arra kérünk minden osztályt, diákcsoportot, közösséget, hogy csatlakozzatok mozgalmunkhoz. Kollektív tagság esetén a csoport közösen fizeti az egy tagra eső tagdíjat (mindössze évi 250 Ft). Ennek fejében illetménylapként kapjátok majd az évente 5 alkalommal megjelenő Édes Anyanyelvünk; részt vehettek a szövetség minden programján (anyanyelvi tábor, országos ifjúsági parlament, közgyűlések, nyelvvédő rendezvények, versenyek, pályázatok). A szövetségben végzendő munkátról önállóan dönthettek, mindenki saját erejéhez és idejéhez mérten vállalhat feladatokat. Ez lehet: anyanyelvi versenyeken való részvétel, új tagok toborzása, de akár környezetetek nyelvi kultúrájának javítása, a trágárság visszaszorítása is.

Célunk, hogy mindenki kötelességének érezze az anyanyelv védelmét, legfőképpen kincsünk óvását, ápolását. Szeretnénk kapcsolatot teremteni mindenkivel, aki céljainkkal, elképzeléseinkkel egyetért. Együtt, egymást erősítve könnyebb!

Belépési nyilatkozatot a következő címen kérhetek: Anyanyelvapolók Szövetsége, Budapest, 1360. Pf. 6.

Az Anyanyelvapolók Szövetségének Ifjúsági Szervezete

Kösz, viszlát, pot és a többiek

Idős orvos ismerősöm panaszkodott a napokban. Egyik fiatal páciense így köszönt el tőle: „Kösz, doktor úr, viszlát.” Már csak a *doki*, netán a *dokikám* és a *pot* (jó napot) hiányzott – füstölgött a kéretlen, bizalmaskodó hangnem miatt. Azzal vigasztaltam, hogy betege egészen biztosan nem akart udvariatlan lenni, csak nem érzékelte a rövidített szóalakok hangulatát, stílusértékét.

Az utóbbi évtizedekben igen elterjedt a ritkább szóalkotási módok két fajtája: a szórövidítés vagy szócsonkítás, illetve rövidítés képzéssel, továbbképzéssel. A szakirodalom a gyermeknyelv, még inkább az ifjúsági nyelv egyik jellemzőjeként tartja számon, bár mint azt a példák bizonyítják, egyre inkább átlépi a rétegnyelv kereteit, a korhatárokat, s mind nagyobb teret követel magának a köznyelvben is.

A szórövidülés többnyire úgy jön létre, hogy a szóból csak az első vagy az első két szótag marad meg: *kösz*, *prof*, *szitu*, *tulaj*. A csonkítás nem mindig a szótaghatáron következik be. Sajátos fajtája az összetett szavak vagy szókapcsolatok megrövidülése. Ez háromféleképpen történhet. Vagy az elő-, illetve az utótag rövidül meg: *becsszó*, *reptér*, *szabharcos*; *külker*, *légy szí* (légy szíves), *ne pim* (ne pimaszkodj), vagy az elő- és utótag egyaránt: *szocreál*, *viszlát*, *kézcsók* (kezét csókolom).

A szórövidítés a főnevek kicsinyítő képzős formájában a leggyakoribb: *gatyó*, *vacsi*, *fizu*, *jogsi*. Ritkábban más szófajok között is előfordul: *csini*, *fincsi*, *köszí*, *figyusz*.

A mindennapi beszédben igen sokféle képzős változattal találkozhatunk. Íme néhány példa: *édi*, *bizti*, *dolcsi*; *uncsi* (unoka vagy unalmas); *foci*, *naci*; *pletyó*, *sapó*, *lecaj*, *napej*; *maflicsék*, *lámpicsék* stb. Az sem ritka, hogy a képzett szó alaptagja lesz egy újabb képzett szónak, azaz továbbképzéssel állunk szemben: *pihizik* (pihenget), *uszikál*, *pusszantás*.

Egy-egy szónak több alakváltozata is lehetséges. Különösen a fiatalok leleményesek a változatok létrehozásában: *bicikli*, *bicaj*, *bici*, *bicó*, *caj*, *cajga*, *canga*, *keró*; *sapka*, *sapó*, *sapi*, *satysz*, *satyak*, *siyak*.

Stílushatásukat, hangulati értéküket tekintve megállapíthatjuk, hogy elsősorban a bizalmas, közvetlen emberi kapcsolatokban használhatók. Nemegyszer családias légkört teremtenek. „Anyóca, gyere már, *csupi* vagyok” –

„Kossuth Lajos azt üzenté”

Kossuth Lajos halálának 100. évfordulójáról a helyes nyelvhasználatról szólva is módunkban van megemlékezni.

„...igyekezzem könnyen írni ..., gondolataimat szívemen ereszem keresztül” – írta világszerte ismert és méltán tisztelt szabadságharcosunk, ki közíróként a magyar újságírói nyelv, stílus egyik jeles megalapozója volt. Világos, céltudatos fogalmazásra törekedett írásban, szóban egyaránt.

Találón ő nevezte először gróf Széchenyi Istvánt, a politikában nagy ellenfelét, a *legnagyobb magyar*-nak.

Mindkettőjük neve hagyományosan irrandó. A grófi család nevét (mely *Szécsény* helységnévvvel kapcsolatos) helyesen minden esetben *szécsényi*-nek kell ejtenünk. Akár megvan a második ékezet, akár nincs. A XVIII. század vége óta ragaszkodunk a vezetékneveknek az anyakönyvbe bejegyzett alakjához. Széchenyi Ferencnek, István apjának (a róla elnevezett könyvtár, valamint a Nemzeti Múzeum alapítójának) nevében viszont mindkét ékezetet kitesszük, mivel ő így írta a nevét.

Kossuthot idéztem már a nyelvvel kapcsolatban. Hadd tegyem meg ezt Széchenyi esetében is: „Ha van saját szavunk, ne tőrjünk az idegent, ha pedig nincs, s nyelvünk bányáiból nem teremthető, vagy pedig honi szavunk csak egy árnyalattal is mást jelent, mutassunk az idegen, minket gazdagító s az anya-

nyelvvel majd-majd összeforrandó szó iránt éppen annyi hospitalitást (= vendégszeretetet), mint amennyivel régi szokás szerint fogadjuk a jövevényt.”

Említett két nagyunk sokat tett a magyar nyelvért, annak egészséges fejlődéséért. Jelentős volt hozzájárulásuk a magyarnak hivatalos nyelvvé tételéhez. Addig ugyanis a latin, illetve a német töltötte be Magyarországon ezt a szerepet, háttérbe szorítva a magyart, annak művelését, gazdagítását; szűkítve használati körét.

A hivatalos nyelvként való elismerés megfelelőbb megbecsülést jelentett, és azt jelent ma is. A nyelv s beszélői számára egyaránt. Finnországban talán ezért is hivatalos a finn mellett a svéd nyelv is, melyet az ottaniaknak alig 6%-a beszél, míg Romániában a magyart a lakosok legkevesebb 8%-a tartja anyanyelvnek.

Közmondások ugyancsak tanúsítják, hogy mennyire elevenen élnek népünk emlékezetében idézett nagyjaink. „Jól él, mint a Széchenyi lova” (azaz bőségből), mondják. És ezt is: „Összetéveszti Kossuthot a vasúttal”, azaz nagyon eltérő dolgokat tart hasonlóknak.

Kossuthot valóban jó, ha nem tévesztjük össze senki, semmi mással. Ahogy a Széchenyinek tulajdonított mondást sem ajánlatos szem elől tévesztenünk: „Nyelvében él a nemzet.”

Zsigmond Győző

hívta a fürdetéshez édesanyját egy 6 éves gyermek.

Szép számmal találkozhatunk eufemisztikus, szépítő kifejezésekkel: a *büdi*, *büdkő* enyhébb, mint a *büdös*; a *sovi* és a *süki* kedvesebb, mint a *sovány* vagy a *süket*; a *bonyi* könnyebben megoldható, mint a *bonyolult*; a *repcsi*, *röppentyű*, *fingi-lingi* szalonképesebb, mint a *szellentés* rokon értelmű párja.

Észre kell vennünk azonban a fenti szóalkotási módok negatívumait is. Sok esetben ugyanis a rövidítés, még inkább a képzés során oly mértékben torzul a szó alakja, hogy nehezen lehet felismerni. Legtöbbször a beszédkörnyezet, a kommunikációs helyzet siet segítségünkre. Mi volt ma az ebéd az iskolában? Kérdésemre egy hatodikos kislány így válaszolt: „*Csiri-pöri nokival, ubisalival*.” Néhány másodpercnyi gondolkodás után megfejtetem: Csirkepörkölt nokedlival, uborkasalátával. Taxis ismerősömtől hallottam, ha a kocsiban, a CB-rádióon elhangzik a következő mondat: „*Közpi kicsit ki*” – a sofőrök tudják, ez azt je-

lenti, hogy a központos egy kis időre kiment a mosdóba. Ebben az esetben a beavatottság hiánya okozza a megértési nehézséget. De éppen ez a cél. Az információ belső használatra való, az utasnak nem kell tudnia róla.

E szóalkotási módok alkalmazása során olykor előnytelenül változik meg, torzul a szó hangalakja. Gyakori a mássalhangzó-torlódás. Kellemetlen hangzású, kemény, zeneietlen szavak keletkeznek. Pl.: *papucs* – *pacsker*, *bátya* – *bratyó*, *üdítő* – *üdcsi*. Közöttük igen ritkán találunk új lexémát, pl.: *baki*, *mini*, *csali*. Többnyire csak alakváltozat, rendszerint csoportnyelvi változat jön létre. Sajátos stílushatásuk miatt bizalmas társalgásban, elsősorban fiatalok között, elfogadhatók. Mértéktelen használatuk azonban nyelvi műveletlenségre vall. A felnöttek, különösen az idősebbek szájából, ha gyakran élnek velük, gúnygősnek hat. Ügyetlen alkalmazásuk pedig – bármely korosztály részéről – bizalmaskodó, tiszteletlen, sőt sértő is lehet.

Dobóné Berencsi Margit

NYELV – ÉRZÉK NÉLKÜL

A nyelv iránti érzéketlenség joggal csípi az olvasó szemét, bántja a hallgató fülét. Áprilisban közzétettem néhány kirívó esetet. Most újabb gyűjteményemből mutatok be egyet-kettőt.

Legtöbb bajom a közzajón forgó magyar kifejezések eltorzításával van. A *bír magának* például semmiképp se állja meg a helyét a *tud magának* helyett. Kimondottan szerencsétlennek tartom azután, ha a *napvilágra jutott* (azaz kitudódott) felcserélődik a *napfényre jutott*-tal.

Nem szép, hogy a mostanra fájdalmasan kevés magyar község nevét bárhol, bármikor nem pontosan, nem helyesen közlik. A Magyar Nemzetben az Útépítési pályázat Pókaszepteket Pókaszezsik-nek (!) írta le, míg Vindornyalakot Vintornyalak-nak. Nem válik a kiírók dicsőségére!

Ugyancsak kedvenc lapunkban leltem kedvelt publicistám írásában az alábbi: „Ha nem is értettek egyet velem, mivel felettem álltak, nem *torolltak* le igazából”. Remélem, ez csak nyomdahiba volt.

Egy másik napilapban került előm a Mi lesz veled, Jugoszlávia című írás. A katonai szakértő így fogalmaz. „Tartós béke nem is *fog lenni*”. Majd alább: „mindig ott *fog lenni* Oroszország és Kína kemény nem-je”. Vajon nem lett volna egyszerűbb és tetszetősebb a *lesz?*

A jövő idő helytelen használatát más helyen is tapasztaltam. Íme még két példa:

„Pozsgay bejelentése, amely *majd elvezetett* a változásokhoz”. Ilyen jövő idejű múlt egyszerűen nincs a magyarban. *Amely azután elvezetett*, vagy *amely később elvezetett* – bármelyik jobb, illetve jó lett volna.

„Nincs elegendő magyar tanár. S ha így megy tovább, *gyerek sem*”. A mondat végéről lemaradt az itt elengedhetetlen *lesz* szó.

Befejezésül egy rettenetes mondat a Maxim mulató működéséről beszámoló „Három napig telt ház” című cikkből:

„A Forma-I alatt még ma is *televannak* a szállodák, ennek köszönhetően a Maxim *életébe* is ezek a legjobb napok.” Nem úgy az újságíró *életében*.

Zábó Gyula

Topon vagyunk?

Egy nyíregyházi cégtáblán nemrégiben a következő felírást olvastam: *Top-rongy*. Kötőjellel a *top* és a *rongy* között, s talán már néhányan sejtik is tisztelt olvasóim közül, hogy egy használtruha-kereskedő boltja előtt haladtam el.

Ez a név hordoz magában egy kis öniróniát a magyar ember helyzetéről. Reklámmondatot is szerkeszthetünk hozzá: *Rázzuk a toprongyot!* A név szellemessége elfeledteti azt, hogy az előtag idegen szó, pontosabban angol. A *top* csücsöt, legmagasabb pontot jelent. Az említett üzletnévben úgy kell értelmezni, hogy a legjobb bálás ruhák e boltban kaphatók, bár meglehetősen mégis toprongyosak leszünk bennük. Úgy is mondhatnánk – tovább játszva a szóval –, hogy *topban vagyunk*.

Egy színészről azonban, bevallása szerint, este hat óra körül kezd *topon lenni*. No nem, nem azt jelenti, hogy csak akkor öltözik fel – közlöm máris, még mielőtt a férfi olvasók csapat-paport, családot otthagynak telefonálnak a művészről címéért –, hanem itt már más jelentést vett föl az idegen szó. Mégpedig azt, hogy akkor van legjobb formájában, elemében, akkor munkaképes, hiszen az éjszakai életmódhoz szokott. S máskor? – kérdezhetnénk. Nos, máskor bizonyára használhatatlan, vagy pedig – stílusosan szólva – „topingolnia” kell.

Minya Károly

Kányádi Sándor: Játszva magyarul

Rohanó korunk kialakította a maga rövid szépirodalmi műfajait. A korábbi „regény – kisregény – novella” sort Örkény István az egyperces novellával toldotta meg. De a költészet sem maradt le, gondoljunk Weöres Sándor rendkívül sokatmondó egysorosaira vagy más, csupán néhány szóból álló, de a vers olvasóját annál inkább gondolkodásra készítő költeményekre.

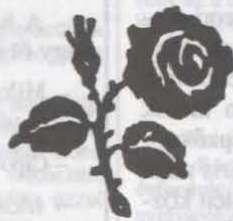
Ez utóbbiak közé tartozik Kányádi Sándor, a mai erdélyi líra sajátos hangú költőjének egy kis remeke, valójában sorsverse:

Játszva magyarul

Aki megért
s megértet,
egy népet
megéltet.

Mire utalhat a cím: „Játszva magyarul”? Minden bizonyosan két dologra is. Először arra, hogy ebben a versben a magyar nyelvvel való játékkal, közelebről ún. szójátékkal találkozunk. De a kemény, sorsdöntő mondanivaló szintén ott van benne. Ha ti, elolvassuk az egy mondatból álló verset, hamar rájövünk, hogy tulajdonképpen egyáltalán nem játékról van szó, hanem egy – mondhatnánk: létszámában fogyó – nép megmaradásáról, pontosabban arról, hogy milyen szerepe van e megmaradásban a nyelvnek, az anyanyelvnek.

Nyilván nem véletlen, hogy a mindössze hét szóból álló összetett mondatban az alanyi alárendelés áll az első helyen („Aki megért / s megértet”); valójában ez mondja ki, hogyan, milyen feltétellel lehet „megéltetni”, életben tartani

egy népet. Mit jelent ez a nagyon tömör, még a kötelező vonzatot is elhagyó tagmondat? Itt arról van szó, „aki megért”, vagyis aki teljesen felfogja valaminek a jelentését. A „megértet” pedig azt jelenti, hogy alaposan, világosan megmagyaráz valamit. Igazából mindez elsősorban az anyanyelven lehetséges. És ebből következik az is, hogy a nemzeti tudat legfőbb hordozója az anyanyelv.

Még tovább menve, ezért írta a felvidéki Dobos László az anyanyelv szerepéről a következőt: „... nemzetiségi térfélen a nyelvvésztes a nemzetvesztés első, tragikus állomása.” És ez utóbbit az ellenkezőjére fordítva kijelenthetjük: az anyanyelv megtartása feltétele a nemzet, egy nép megmaradásának. Ezt fejezi ki az elemzett alanyi mellékmondatnak a főmondat: „Aki megért / s megértet, / egy népet / megéltet.” Az utóbbi „megéltet” ige költői lelemény, ezért is felhívó jellegű. Ti, csak a „megélt” létező szó, ezzel a jelentéssel: tovább él, életben marad. A „megéltet” egyéni képzésű műveltető ige, s azt jelenti: hozzájárul ahhoz, hogy valami, valaki tovább éljen, életben maradjon.

A verset a felsoroltakon kívül a „megértet” és a „megéltet” összecsengése, játéka, sőt rímeltetése, továbbá az *e*, *é* hang dominanciája is érdekessé, hatásossá teszi.

Végezetül talán mondanom se kell, hogy Kányádi Sándor költeménye nemcsak a nemzetiségi sorsban élő magyaroknak szól, hanem – igen sajnálatos módon – az anyaországiaknak is, hisz, mint ismeretes, kicsi az újszülöttek száma, így minden évvel fogyunk...

Szathmári István

Mire jók a közös gyökerű szinonimák?

Ma már csak kisiskolás fokon fogadhatjuk el a korosztály számára talán még kikezdetlennek tűnő meghatározást: „A rokon értelmű szavak hangalakja különböző, jelentésük azonos vagy nagyon hasonló.” Igényesebb grammatikák már széles skáláját vonultatják fel a szinonima-
lehetőségeknek finom csoportosításaikkal. A magyar nyelv könyve (Trezor Kiadó, 1991.) például 9-et nevez meg. Közülük legyen itt elegendő mindössze az az egy, amely épp témánkba vág: „5. A szinonim képzővel ellátott szavak is rokon értelműek. Pl.: kereset – keresmény; ... sejtés – sejtetem; ... lázong – lázadozik; záródik – zárul” (443. oldal).
Máris látjuk: ha csupán a képző szinonim, akkor a fő végző elemzésben azonos, így tehát (a már idézett definíciót kissé pontosabbá téve) a hangalak csupán részben különbözik. S hogy mire jó ez a lehetőség? Arra, hogy fogalmazásbeli félreértéseket tisztázhassunk, egyértelműsítsünk.

Gyenes József Illemtanában olvastam: „Magyarországon elképesztően illetlen szokás vendégségbe menet ételt vagy italt vinni ajándékba” (39. oldal). Majdnem jó ebben a formában is. Nem feledhetjük azonban, hogy a *menet* szónak 'út közben' jelentése is van. Ha tehát így hagyjuk a szöveget, az érződik ki belőle: 'miközben megyünk'. Maradjunk ugyanennél az igetónél, s csupán a képzőt cseréljük ki: „vendégségbe menve”. Ily módon nem annyira a 'miközben megyünk', mint inkább az 'amikor megyünk', ha megyünk' jelentésmozzanat emelkedik ki. Nem nagy különbség ez. Majdnem szórszálhasogatásnak tetszik az egész. De azért – egy árnyalattal – mégiscsak jobb ez az „azontövi” megoldás!

A másik példát Bálint Józsefnek Fialatok világitótomya című könyvéből veszem: „A tűz sosem mondja, hogy elég! Nemcsak a nemes ambíciók tüze, hanem a kapzsiság és minden más bűnös szenvedély tüze sem mondja, hogy elég...” (31. oldal) A több jelentésű *elég* akaratlanul is szó-játékra ad alkalmat, s így – a téma komolysága ellenére – megmosolyogtat. Az ok kézenfekvő: a *tűz* háromszori említése mindent megmagyaráz. Az egyértelművé tétel az előző idézet kapcsán látottal rokon. Itt legfeljebb még ezt kell megjegyeznünk: az *elég* szó végén nem látunk képzőt (ez az alak tehát abszolút szótó, ún. Ø képzővel); ha viszont ugyanezen tövet képzővel látjuk el, máris mindent a helyére tesz a kissé választékosabb, de szintén közismert ön-rokonértelmű szó: „A tűz sosem mondja, hogy *elegendő!* ... a kapzsiság és minden más bűnös szenvedély tüze sem mondja, hogy *elegendő!*...”

Merjünk hát jobban körülnézni egy-egy szóbokorban! Ez persze nem jelentheti azt, hogy nem kell immár különböző hangalakú szinonimákat is ismernünk a választékosabb íráshoz vagy beszédhez. Ám egy kiterjedt(ebb) szócsalád a maga gazdag képzőkinálatával éppúgy gyarapíthatja személyes anyanyelvi szókészletünket, mint ha mindenáron más betűkből, ill. hangokból álló megfelelőit keresgéljük.

De azért mindig *okosan* – vagy inkább: *kellő okossággal* – válasszuk ki a valóban legrokonértelműbbet!

Holczer József

Nyelvi HUMOR

„Örömmel olvastam lapjuk idei második számában a humorrovát újraindításáról. Mint magyartanárnak immár ezres gyűjteményem van a diákok szó- és írásbeli bakijaiból, s mindezt szívesen tenném közkinccsé. Mivel iskolám túlnyomórészt egészségügyi jellegű, jelen válogatásom ilyen természetű” – írja Sebestyén Árpádné Varjú Anna olvasónk. A remek rímek mellett a bakikat is szívesen vesszük! Íme:

- Balassi már ifjúkorában sok *hánytatáson* ment keresztül.
- A vers *kezdődő* soraiban a költő dicséri a *végbél* katonákat.
- A Júliáról szóló versszakot *csonkolva* hagyta ránk.
- Rómeó és Júlia között szerelmi *szövődmény* jött létre.
- Faust kedvese, Margit az anyjának *túladagolta* az altatót.
- „Ezer *embólia* csókkal fizetek válaszóderít” – írja Csokonai Lillának.
- Bánk bán lelkileg összeomlott, de *személyi sérülése* nem történt.
- Ildikó szépségét Arany *allergikusan* ábrázolja.
- Michelangelo a falanszterben *lábakat farag*.
- Berend Iván menti a bányából a *berekedt* embereket.
- Pongrácz István *elhatalmasodott* szolgálain.
- A különös házasság *vattával bedugott* tanúk előtt folyt le.
- Ady háborús verse a *Krónikus* ének 1918-ból.
- „Te vagy a legszebb” – írja a költő, *harmadfokú* melléknévvel nyomatékosítva.
- A háborúban az ember vagy öl, és lelkileg sérül, vagy őt ölik meg, és így *testileg károsodik*.
- Mikor végre meglett a hét krajcár, az anya a nevetéstől *vérbe fagyva* meghalt.
- Cipollának *születési rendellenessége* volt.
- Mariót a varázsló *hibernált* állapotban csókra kényszerít.
- Brecht drámáiban *songok, talpbetétek* vannak.
- József Attila versében az *érverés* és a cáfolat is megtalálható.
- Az Ódában a költő *átvizsgálja* a nő szervezetét: említi, fogait stb.
- A repülő a magasból állomást, gyárakat, egyezőval *létfonosságú szerveket* bombáznak.
- (A vers végén) Ady és Léda násza a vége felé közeledik, erre utal a „*lankaát*” jelző.

Sebestyén Árpádné Varjú Anna
(Debrecen)

Kazinczy-jutalmak, 1994

Az immár sokéves hagyománynak megfelelően ez évben is a tanévnyitó ünnepségen adták át az iskolák igazgatói a Péchy Blanka alapította Kazinczy-jutalmat az intézményükben eredményesen működő beszédművelő szakkörök („Beszélni nehéz! körök”) vezetőinek és tagjainak. (A tavalyi jutalmazottak listája 1993. évi 4. számunk 16. lapján található; a jutalomról bővebben 1992. évi 4. számunk 14. lapján olvashatunk.)

Idei jutalmazott köreink (vezetőjük nevének feltüntetésével), telephelyük abécérendjében:

a) Általános és középfokú iskolák **tanulóiból** álló körök: Bródy Imre Gimnázium, Ajka (*Révészné Egri Dóra*); – Boglári Általános Iskola, Balatonboglár (*Fejes Lajosné*); – 126. Sz. Szakmunkásképző és Szakközépiskola, Berettyóújfalu (*Baloghné Juhász Valéria*); – Sággy Mihály Szakközépiskola, Csongrád (*Erdélyi Péter*); – Kazinczy Gimnázium, Győr (*Takács Péterné*); – Révai Miklós Gimnázium, Győr (*Horváth Antalné*); – 602. Sz. Szakmunkásképző, Hódmezővásárhely (*Lantos Etelka*); – Klapka György Szakmunkásképző, Jászberény (*Gömöri Árpád*); – Móra Ferenc Gimnázium, Kiskunfélegyháza (*Borbélyné Szabó Katalin*); – Széchenyi István Szakközépiskola, Komárom (*Miklós József*); – Művelődési Otthon (általános iskolás kör), Mikóháza (*Novák Jánosné*); – Kilián György Gimnázium, Miskolc (*Brandstätter Györgyné*); – Kisfaludy Károly Gimnázium, Mohács (*Kövesi Józsefné*); – Park utcai Általános Iskola (színjátszó kör), Mohács (*Szabó Zoltánné*); – Szerényi József Szakközépiskola és Szakmunkásképző, Monor (*Pecznyik Ibolya*); – Táncsics Mihály Gimnázium, Siklós (*Bakóné Aradi Éva*); – Csongor téri Általános Iskola (alsós kör), Szeged (*Birkás Tiborné*); – Gyakorló Általános Iskola (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola), Szeged (*Berkes Miklósné*); – Általános Iskola, Szentistván (*Szöcsné Antal Irén*); – Eötvös József Gimnázium, Tata (*Bagó Istvánné*); – Kossuth Lajos Szakközépiskola, Tatabánya (*Bodor Sándorné*); – Kereskedelmi Szakközépiskola, Vác (*Pátkai Andrásné*).

b) Tanintézetekben működő, **felnőttekből** álló szakkörök: A Radnai Béla Szakközépiskola és Szakiskola tantestületének Beszélni nehéz! köre, Budapest (*Kerekes Barnabás*); – A Városi Ipari Szakmunkásképző tantestületének Beszélni nehéz! köre, Komárom (*Koppány Csabáné*).

További hasznos munkát és jó szórakozást a jutalmazottaknak és a várományosoknak egyaránt!

Deme László

Péchy Blanka-díjasok*

A Kazinczy-alapítványi Bizottság Péchy Blanka születésének századik évfordulójára, az iránta való tiszteletet és megbecsülést kinyilvánítva, Péchy Blanka-díjat alapított.

Az alapítólevél szerint e díjban részesíthető – mintegy életműdíjként – az, aki a beszédkultúrát gazdagító szakköri és versenymozgalmakat (Beszélni nehéz! mozgalom, Kazinczy kiejtési, Édes Anyanyelvünk nyelvhasználati verseny) körvezetői, felkészítői vagy szervezői tevékenységével hosszabb időn át szolgálta, ezzel segítve az ifjúság nevelését.

Most, első alkalommal, 1994. szeptember 21-én a következők vehették át a nekik odaítélt díjat:

Fejes Lajosné, a balatonboglári Általános Iskola tanára másfél évtizedes kiváló szakkörvezetői munkájáért, valamint a boglári általános iskolai anyanyelvi tábor megszervezéséért és vezetéséért,

Homonnayné dr. Jób Klára tanár, a sátoraljaújhelyi Polgármesteri Hivatal művelődésügyi osztályának vezetője az „Édes Anyanyelvünk” országos nyelvhasználati versenymozgalom elindításáért és a határainkon túli, valamint a hazai középfokú iskolák tanulóinak országos versenyének több mint egy évtizeden át való kiváló megrendezéséért,

Dr. Raisz Rózsa, az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tanára az anyanyelvi nevelés terén végzett kiváló munkájáért és az Országos Anyanyelvoktatási Napok példamutató megrendezéséért. Mindhármuknak szívből gratulálunk!

H. K.

* L. még a 3. oldalon levő cikkünket. A szerk.

Változások a rádió nyelvi műsoraiban: az **Édes anyanyelvünk**, a rádió nyelvi ötperce a szokott időben, vasárnap reggel hallható, de a műsort nem ismétlik. – A **Magyarán szólva** csak kéthetente jelentkezik, új időpontja: vasárnap 15.47, Petőfi rádió. A **Tetten ért szavak** adásideje kéthetente csökkent: a műsor csak kéthetente és tíz percben hallható a Kossuth rádióban hétfőn 15.35-kor. Kéthetente ebben az időpontban jelentkezik a **Beszélni nehéz!** Mindkét műsort kedden este 20.50-kor megismétli a Kossuth rádió. A **Muzsikáló reggel** keddi adásában hét óra előtt a Bartók rádióban újra hallható Nádasy Ádám jegyzete **Nyelvészképek** címmel.

Halálhírek: 1994. július 30-án, életének 83. évében elhunyt **Gunda Béla** akadémikus, a magyar néprajztudomány kiemelkedő egyénisége. – **J. Soltész Katalin**, a lexikológia, a névtudomány, a jelentéstan, a stilisztika és a verstan tudósa 1994. szeptember 16-án életének 68. évében váratlanul elhunyt. Nagy tudása, szerény lényé hiányozni fog munkatársainak, barátainak.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság október 3-án köszöntötte **Fülei-Szántó Endrét** 70. születésnapja alkalmából.

Szenc helyett Nagymenyherben rendezte meg október 14–15-én a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága a 7. élőnyelvi konferenciát, amelyen számos hazai és külföldi nyelvész vett részt.

A Trezor Kiadó karácsonyra megjelenteti **Zsiral Miklós Finnugor rokonságunk** című munkáját 1375 forintos áron.

Romológiaoktatás indult el a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskolán 1994 szeptemberében. Hazánk legnépesebb kisebbségének, a cigányságnak sajátos gondolat- és érzelmevilágát ismeretik meg a pedagógusokkal.

A **Mondolat** búcsúja. Az 1993 szeptemberében indult s fennállásának egy éve alatt szép sikereket elért nyelvi ismeretterjesztő műsor a televízió új műsorrendjében, sajnos, nem kapott helyet. Hiányát fájjaljuk, s reméljük, hogy szüneteltetése nem a végleges megszüntetését jelenti. A műsor egyik nézője, értesülve a hírről, ezt írta: „A Mondolat ne nyugodjék békében!” Egyetértünk vele.

1994. október 17-e és 23-a között az ausztriai **Burgenland** magyarok által lakott településein – Alsó- és Felsőörsön, Felsőpulyán s még egy-két helyen – anyanyelvünkről szóló előadásokat hallhattak s fogadtak nagy tetszéssel az ott élő magyarok. Az előadásokat ismerő nyelvészek, irodalom- és művelődéstörténészek tartották: *Czine Mihály, Eder Zoltán, Grétsy László, Nemeskürty István, Pomogáts Béla, Pusztay János, Szathmári István, Szűts László* és mások. Hogy ez a burgenlandi magyar lakosságnak oly sokat jelentő magyar nyelvi hét létrejött, az a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületnek, legfőképpen pedig *Galambos Ferenc Ireneusz*nak, az ott élő, immár 75. életévében járó, de ha magyar híveiről van szó, fáradságot nem ismerő tudós plébánosnak az érdeme.

A Budai Anyanyelvi Klub 1994. október 24-én nagy sikerű estet rendezett **Beszélni nehéz (Emlékezés Péchy Blankára, születésének 100. évfordulóján)** címmel. A rendezvény színhelye ezúttal nem az Anyanyelvpolók Szövetségének Szoboszlai utcai székháza volt, hanem a Petőfi Irodalmi Múzeum.

Csángó sorskérdések címmel tudományos ülésszakot rendezett a **Lakatos Demeter Egyesület** névadója halálának 20. évfordulóján október 28–30. között a Békés megyei Újkígyóson.

Országos diákrádiós és diákújságíró pályázatot hirdetett a **Diákújságírók Országos Egyesülete** általános és középiskolásoknak. A pályázatok értékelésére 100.000 Ft-os jutalomkeret van. Részletes kiírás az egyesület levélcímén kérhető: 1576 Bp., Pf. 10. A pályázatok beküldési határideje: 1995. január 31.

Az **Édes Anyanyelvünk** szerkesztősége köszöni mindazon olvasóinak segítségét, akik a kért korábbi lapszámokat elküldték címünkre.

Összeállította: B. G. – G. L.

A Kisfaludyak és kortársaik Győr és Tét vonzáskörzetében

A két évvel ezelőtt váratlanul elhunyt Z. Szabó László posztumusz kötetét tartom kezemben. A szerzőnek a szűkebb hazához való vonzódását már korábbról ismerem. 1970-ben jelent meg *A győri irodalom kistűkre* című monográfiája, amelyben a táj irodalmi örökségét tekinti át – kilenc és fél évszázadot –, azt az örökséget, amit kötelesség őrizni. E kötet harmadik részében önálló fejezet foglalkozik a Kisfaludyakkal. Ezt a kort vizsgálja most részletesen az új könyv; a Kisfaludyak: Sándor és Károly szerepe mellett kortársaik jelentőségét, a tétli literátorokat. Ebben az időszakban Tét a sokoróaljai járás székhelye. A közigazgatási egység, a valamikori „villa veteris Thet” – más néven Öreg Tét – a XVIII. század utolsó negyedében válik hirtelen fontos településsé. A Pápa és Győr városát összekötő út felénél fekvő község gazdaságilag és szellemiekben is módos középirtokosai révén Győrhöz kötődött, ezért másfél évti-

zedre a szellemi élet egyik jelentős helyévé vált. Meghatározó egyéniség volt a Kisfaludyak mellett Péteri Takáts József és Pázmándi Horvát Endre plébános. Ám a tétli kör tagjai nem is voltak tétiek: hiszen Kisfaludy Sándor Sümegyen született, Horvát Endre Pázmádon, Péteri Takáts József Keszthelyen; nem is laktak Téten, amikor szövetségre léptek.

A kiadvány külön fejezetben foglalkozik Péteri Takáts József és Pázmándi Horvát Endre munkásságával, valamint azzal, hogy e kis dunántúli falunak a nyelvújítási harc egy bizonyos időszakában fontos szerep jutott.

A könyv adatai jelentősen árnyalják mind a Kisfaludyak, mind pedig a korszak irodalomtörténeti szerepének megítélését. (Hazánk, Győr, 1993.)

Graf Rezső

A város és az író

A lokálpatriotizmusból születő művek megjelenésének jelentőségét aligha lehet túlbecsülni. Ez a megállapítás vonatkozik arra a szép kiállítású füzetre is, amelynek alcíme: *Kazinczy Kassája és Kassa Kazinczyja*. Szerzője egy kassai tanár, Kováts Miklós. A kiadványból megtudhatjuk, milyen is volt a város abban az időben, „amikor Kazinczyt is a lakói közé számíthatta”. – „A város ekkoriban is fontos közigazgatási, iskolai és katonai központ, hivatalnokok, tanárok, diákok, katonák városa... lakosainak negyötöde már katolikus, németek, magyarok, szlovákok élnek egymás mellett, többnyire egymás nyelvét is érte-beszélve.”

Ebbe a többnyelvű, pezsgő életű városba érkezik meg 1779. szeptember 9-én a húsz-

éves ifjú, hogy megkezdje joggyakorlatát, majd hamarosan Abaúj vármegye vécenótáriusává (=aljegyzőjévé) nevezik ki. Itt nyílik meg előtte az olvasmányából ismert irodalmi szalonok magyar változatának világa, ahol szép és ifjú hölgyek bűvölik el évekre, sőt évtizedekre az író (különösen a Kácsányi és a Radvánszky család nőtagjaihoz fűzték erős érzelmi szálak). Eközben megalakítja Baróti Szabó Dáviddal és Batsányi Jánossal a *Kassai Magyar Társaságot*, amely nagy szerepet töltött be a magyar nyelv és irodalom korabeli fejlődésében. 1786 őszén, 27 éves korában kinevezik a kassai tanterület iskolafelügyelőjévé. Időigényes hivatali munkája mellett ezekben az években teljesedik ki fordítói, lapkiadói és szerkesztői munkássága is.

A kiadvány külön fejezetben foglalkozik Kazinczy örökségével. Itt olvashatunk pontos adatokat a *Kazinczy Kör-ről* (1898), amely 1917-től *Kazinczy Társaság* néven működött tovább, az *Új Magyar Museum* című folyóirat indulásáról (1942) és a *Kazinczy Nyelvművelő Napok* szerepéről, amelyeket 1967 októberében rendeztek meg először.

A gazdag Kazinczy-bibliográfia további értékes taggal egészült ki, amelyet jó szívvel ajánlhatunk mindenkinek, aki a magyar nyelvvel vallja anyanyelvének, de különösképpen a magyartanároknak és diákjaiknak. (Madách, 1994.)

G. R.

HELYESÍRÁS mindenkinek

Újabb, nagyszerű kiadvánnyal gyarapodott a magyar helyesírás útvesztőiben eligazodni segítő könyvek sora. Noll Katalin *Helyesírás mindenkinek* című könyve valóban mindenkinek szól. Ahogy a szerző mondja, tizenkét éves kortól mindenki vele tartat, kezdők és haladók, kicsik és nagyok egyaránt.

Helyesírási szabályzatunk (AkH.¹¹) valamennyi szabálypontját hűséggel követi a könyv tizenhat fejezete, amelyek sorrendben a következők: I. A betűk, II. A kiejtés, III. A szóelemzés, IV. A hagyomány, V. Az egyszerűsítés, VI. A mellérendelő szóösszetételek, VII. Az alárendelő összetételek, VIII. Számok, IX. A földrajzi nevek, X. Intézménynevek, XI. Személynevek, XII. Márkanév, XIII. Kitérítések, díjak, XIV. Címek, XV. Betűszók, mozaikszók, rövidítések, XVI. A szövegírás (kezdőbetűk, elválasztás, írásjelek). A szinkron helyesírási problémákon túl sok kérdés vetődik fel a helyesírás történetével kapcsolatban is.

A feladatanyag igen bőséges. Az utolsó kérdés mellett a 725-ös számot találjuk. A feladatok színterettesek. Egyesek alapfokú, mások közép-, megint mások felsőfokú helyesírási ismereteket kívánnak. A feladatsorokat úgynevezett Próbatesztek követik, amelyeknek szerepe a szerző szerint a következő: „A hat teszt mindegyike rákérdez a fontosabb tudnivalókra, s ha ezek nem okoznak gondot, örömmel tapasztalhatják, sikerült!”. Mármint

sikerrel kirándultunk Helyesírársországban. Természetesen a tematikus feladatsorok és a próbatesztek helyes megoldását is tartalmazza a kiadvány. A feladatok szóanyagának alapjául java-részt az AkH.¹¹ és a Helyesírási kézikönyv szolgál, de szükség szerint szépirodalmi és egyéb szövegekkel is kell dolgoznunk. A feladatok megfogalmazása, színterettes szerkesztése és stílusa a legfrissebb idegennyelv-könyvek szellemiségét idézi: logikus, dinamikus és játékos. A helyesírási szabályzat nemegyszer száraz tételeit, amelyek az utasításokba szöve jelennek meg, a változatos forma és a jól összeválogatott példaanyag teszi könnyedé, sok helyütt izgalmas. Kakukktójásjáték, táblázatok kitöltése, szójelentés és szóalak párosítása, mondatok kiegészítése és még sok más típusú feladat szerepel a könyvben.

A szerintem lehangulatosabb feladatok (71–73) az „ipszilónista-jöttista” háborút idézik. Vajon az *imádja, látja, bánja* szóalakokat Verseghy Ferenc vagy Révai Miklós javaslatára szerint írjuk ma? És vajon Vörösmarty Ypsilon-háború című vígjátékában J vagy Y érvelhetett a következőképpen: „én most a magyar földön is elhűsödtem ugyan; de római gyarmat vagyok, s mi több, görög eredetű”? A választ ezekre a kérdésekre és a többi közel egyezzerre mindenki maga adhatja meg, ha kézbe veszi Noll Katalin könyvét. (MOZAIK Oktatási Stúdió, Szeged, 1994)

Tóth Etelka

Érettségi témakörök, tételek. Magyar nyelv

Szerkesztette: **Balázs Géza**

Az a diák, aki ennek a könyvnek a teljes ismeretanyagát jól el-sajátítja, annyit tud anyanyelvünkről, hogy akár az érettségien, akár a magyar nyelvi felvételen képes lesz a legkedvezőbb eredmény elérésére.

Félreértések elkerülésére előrebocsátom: nem kidolgozott érettségi vagy felvételi tételeket nyújt át a kötet! Egészében idegen a szerzők felfogásától a „készítelként” tálalás módszere. Ennél jóval többre, persze éppen ezért nehezebbre is vállalkoztak. Egyéni tanulásra (és természetesen csoport, osztály tanítására) kiválóan alkalmas munkát készítettek. Messzemenően építettek a tanulók intellektuális képességeire, gondolkodtatva, rávezetve juttatják el őket a nyelvi logika elsajátításához, valamint a biztos, ellenőrizhető és alkalmazható tudáshoz. Kialakítják az önellenőrzés igényét és technikáját, így a tanuló maga győződhet meg felkészültsége fokáról, illetve esetleges hibáiról, hiányairól.

A munka szervesen összetartozó anyag alapos és rendszerezett feldolgozása. Foglalkozik a magyar nyelvnek és a nyelvtudománynak minden olyan kérdésével, amelyről a középiskolás diáknak tudnia kell, sőt a szorosán értelmezett középiskolai tantervi anyaghoz viszonyítva jelentős mennyiségű többletismeretet is ad.

Az eddigiekből külön említés nélkül is ki kell tűnnie, hogy ez az összefoglalás a tanévenkénti folyamatos haladás kívánalmainak ugyanúgy megfelel, mint az ismeretszerzés rövid időre koncentrált módjának.

A szerzők – részben nyelvész szakemberek, részben középiskolai tanárok: a szerkesztő személyén kívül, aki a kötet nagyob-

bik részének szerzője is, **Bodáné Kovács Mária, Borosné Jakab Edit, Jónás Frigyes, Juhász Nagy Endre, Schlettné Sebő Ildikó** – gyakran merítenek a legfrissebb szakpublikációk eredményeiből, szemléletük korszerű és egységes, így munkájuk a tudományos hitelesség szempontjából is kiállja a legszigorúbb kritikát. A *Szókészlettan*, a *Szövegatan*, a *Nyelvművelés* és a *Jelentésstan* című fejezetek, továbbá a *Szórend és aktuális mondattagolás* című részlet a *Mondattan* fejezetben még a felsőoktatásban is jól használható.

Az elméleti igényesség gyakorlatiassággal fonódik össze. A fő kérdéseket a fejezetek élén vezérszavak emelik ki. Az elvont fejtegetések, az alapos magyarázatok megértését és követését példák, idézetek segítik. A legfontosabb tudnivalókat ábrák, táblázatok vizuálisan is kiemelik, összesítik. A függelékben további összegeзések könnyítik meg és segítik elő újabb szempontok alapján az anyag áttekintését. Itt kap helyet a legfőbb magyar nyelvemlékek bemutatása, itt kerül sor többféle időrendi áttekin-tésre, végül egy jól válogatott ajánló könyvjegyzék ad tanácsot a még alaposabb tanulás, felkészülés iránt érdeklődőknek.

A könnyed, világos, jól érthető, lendületes előadás olvasmá-nyossá teszi a nyelv világát és a nyelvtant bemutató fejtegetéseket.

A szép papíron, tetszetős kivitelben megjelent kötetet jó kézbe venni. A könyvet a Művelődési és Köznevelési Minisztérium tan-könyvvé nyilvánította. (Corvina Kiadó, Budapest 1994., 268 l.)

Kozocsa Sándor Géza

Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában

Közvetlenül a lapzárta előtt egy zöld borítójú, karcsú könyvet hozott a posta címemre Erdélyből, pontosabban Székelyudvarhelyről. Szerzője **Komoróczy György**, akitől lapunkban már jelent is meg írás, a kötet címe pedig: *Magyar szavaink nyomában*. Alatta ez is ott áll: Nyelvművelő cikkek.

A munka több mint száz rövid, jobbára egy-két oldalas cikket tartalmaz. Túlnyomó részük valóban közvetlenül nyelvművelő írás, a többi pedig hasznos ismeretterjesztő cikkek, amelyekből sok egyéb mellett megtudhatjuk, honnan, miből származik a Sepsiszentgyörgy környéki *Pirijó* patakocskának a neve – a *piri* alighanem a *pirinyó*-val függ össze, a *jó* pedig, ahogy más víznevekben is, itt is annyi mint 'folyócska, patak' –, vagy hogy mit jelentenek az olyan, egyébként Wass Albertől idézett táj-szavak, mint *üver*, *szumán*, *baraboly*, *észkas*, *göthe*. (Olvasóim engedelmével én itt nem árulom el, mit jelentenek.)

Ami magukat a nyelvművelő cikkeket illeti, azt mondhatom róluk, hogy bár mindnyájunknak hasznosak, mindnyájunknak szolgálnak tanulsággal, elsősorban mégis az erdélyi, a székelyföldi magyaroknak nyújtanak igen sokat. Meggyőződésem, hogy úgy kellene nekik ezek a kis írások, mint a falat kenyér. Mert ezek a kis cikkek ébren tartják anyanyelvi tudatukat, s megkönnyítik számukra az általuk amúgy nagyon becsült és szeretett anyanyelv használatát olyankor, amikor a hétköznapi élet ügyes-bajos dolgaira, a hivatalos ügyintézés különféle fogalmaira mindenhol csak román szót hallanak, s így önkéntelenül ők is azt kezdik használni. Ez a remek könyvecske tudatosítja bennük, hogy a *rambursz* magyarul

utánvét, a *remorkás* jármű valójában *pótkocsis*, a *rodálás*: *bejáratás*, a *szubszol*: *alagsor*, a *doszár*: *dosszié*, azaz *irattartó*, a *taxa inversz* pedig *R-beszélgetés*. És példamondatok tucatjait idézve, majd helyesbítve nevel rá olvasóit arra, hogy a többé-kevésbé kétnyelvű környezetben mindig fenyegető makaronikumok, keverék mondatok helyett törekedjenek az idegen fordulattól mentes formáknak a megtalálására és használatára. Ne mondjanak *ondolált papír-t hullámpapír* helyett, *bordurá-t útszegély*, *útpadka* helyett. Ne azt kérdezzék: *Mi a helyzet a fináncálással?* (helyesen: *a finanszírozással*); *Még mindig navétázol?* (h. *ingázol*). Ne ilyen utasítást adjanak: *Formáld a színház számát!* (h. *társázd* vagy *hívó*); *Fenn kell tartani a dolgozatot!* (h. *meg kell védeni a dolgozatot*); stb.

Péntek János, a kötet jeles lektora – mint a borító hátoldalán olvasható – többek között ezt írta a kötet szerzőjéről: „Valami olyasmit művelt, amit Kányádi Sándor szorgalmaz: hivatalnokként működött a szavak bevándorlási hivatalában. Szigorú, hozzáértő hivatalnokként.”

Valóban így van. Komoróczyra csakugyan illik ez a jellemzésére alkalmazott két jelző: *szigorú* (hisz nem kendőzi a hibákat) és *hozzáértő* (mivel mindig a szükséges szakismeretek birtokában szól a tárgyalt nyelvi kérdésekről). Én azonban még egy harmadik jelzőt is hozzátennék az iménti kettőhöz. Nemcsak szigorú és hozzáértő, hanem egyúttal *elkötelezett* (mármint a magyar nyelv és a magyarság iránt elkötelezett) hivatalnoka ő anyanyelvünknek. (Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 1994.)

Grétsy László

Az elmúlt 15 év nyelvi tükré: az Édes Anyanyelvünk. Ebben kalauza: a lap mutatója!

Az Édes Anyanyelvünk 1–15. évfolyamának mutatója a lap különszámaként jelent meg 36 oldal terjedelemben. Ára: 60 Ft. Megvásárolható az Anyanyelvápolók Szövetségénél (1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.), továbbá a lap szerkesztőségében (1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Magyar Nyelvészeti Tanszék) és a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárában (1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16.). Postán (utánvétellel és postaköltség felszámításával) is megrendelhető (1364 Budapest, Pf. 122).

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1994. évi 3. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Írók, költők.* 1., 2.: Inda + vágy = Gvadányi. 3., 4.: Meny + iker = Remenyik. 5., 6.: Nyak + Oszti = Szakonyi. 7., 8.: Okos + Anci = Csokonai. 9., 10.: Kiás + Pánd = Páskándi. 11., 12.: Gyár + doni = Gárdonyi. 13., 14.: Dong + Csui = Dugonics. 15., 16.: Irsa + hány = Harsányi.

II. *Négy szőrejtvény.* 1. Kukoricázik. 2. Portugál. 3. Halliszt. 4. Előcsalogat.

III. *Számok és betűk.* Ismered-e a citromok honát? Narancs tüzeltől lombon át. (E rejtvényünket két számozási hiba „éktette”, amiért a szerzővel együtt a szerkesztőség is az olvasók elnézését kéri. Megfejtőink azonban oly leleményesek, hogy a rejtvényt a hibás közlés ellenére mindnyájan helyesen oldották meg. Persze a hibára azért többen is figyelmeztettek bennünket. Jogsan!)

IV. *Rejtett vers.* Földiekkel játszó / Égi tünemény, / Istenségnek látszó / Csalfa, vak remény” (Csokonai: A reményhez).

V. *Jánosy István a nyelvről.* „Addig élek, ameddig Te élsz, nyelv – / beléd kódoztam minden titkomat; / benned múlok, ha mohos sír temet.”

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Balassi Bálint Gimnázium „Beszélni nehéz” köre, Balassagyarmat, Deák u. 17. (2660); dr. Berta Mária, Szolnok, Nagy Imre krt. 15–17. I. 10. (5000); Flanek Tiborné, Budapest, Ady Endre u. 1. (1024); Hankó Péter, Gyömrő, Árpád u. 7. (2230); Hradek Károlyné, Szekszárd, Alkotmány u. 6. I. 3. (7100); Kamarás Andrea, Győr, Bajcsy-Zsilinszky u. 41. (9022); Nagy Endre, Kiskunfélegyháza, Molnár telep 7/a (6100); Sebők János, Dunakeszi, Barátság u. 17. X. 61. (2120); Tomasovics Lászlóné, Budapest, Szigligeti u. 3. IV. 12. (1193); Variné Trifusz Mária, Szentgotthárd, Arany János u. 20. (9970). Nyereményükhöz, a Madách-idézetek könyve című, idén megjelent értékes kiadványhoz ez úton gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. *Névintarziák.* Rejtvényünkben olyan szavakat sorolunk fel, amelyekben intarziászerűen egy-egy férfi vagy női keresztnév is található. Ha olvasóink beírják a kipontozott részek helyére a megfelelő neveket, máris megoldották a feladatot. Vigyázat! A pontok száma független a beírandó nevek betűinek számától. Felsorolásunkban egyébként a keresett intarzianevek ábécérendben követik egymást. (A helyes megfejtésért nevenként 1, összesen 12 pont jár.)

1. K.....EZ	7. ME.....SÍT
2. MAG.....SÁG	8. TE.....XI
3. EM.....N	9. P.....SOR
4. T.....ÜRTÖL	10. K.....DORLÓ
5. N.....DÓ	11. E.....N
6. KON.....IA	12. K.....ZTÁLY

II. *Vajh ki ő?* Rejtvényábránk két függőleges sorában egy jeles magyar költő nevét rejtettük el. Ha olvasóink rátalálnak a meghatározásoknak megfelelő héttetűs (illetve hét betűjegyű) szavakra, megtudhatják, kiről van szó. Nos, kiről? (Megfejtése 15 pont.)

1. Sívító hangot adó						
2. Dél-európai ország						
3. Birkasereg						
4. Makacszkodás						
5. Bács-Kiskun megyei község (6221)						

III. *Rejtett címek.* Rejtvényünkben öt ismert irodalmi alkotás (vers, regény stb.) címét alakítottuk át úgy, hogy betűiket – persze, a többi cím betűivel nem keverve össze! – átcsoportosítottuk, azaz anagrammacímeket alkottunk belőlük. Melyek az eredeti címek? Segítségül mindegyik anagrammacím mellett feltüntetjük az eredeti írás műfaját és keletkezésének idejét. A helyes megfejtésért címenként 3 pont jár, s aki a mű szerzőjét is megírja, még további 1–1 pontot kap. E rejtvényvel tehát összesen 20 pontot lehet szerezni.

1. Algán homály (vers, 1914)
2. Erőtlen temetett (vers, 1944)
3. Két kacsamáj (kisregény, színmű, 1966)
4. Kín e kevés ész (regény, 1912)
5. Ólromok (elbeszélés, 1936)

IV. *Számok és betűk.* Az ábrában minden számnak egy betű, illetve betűjegy felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül Berzsenyi Dániel egyik ismert verséből kapnak egy kétszervi idézetet. Megfejtése 20 pont.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	
30	31	32	33	34	35	36	37	38	
39	40	41	42	43	44	45	46	47	
48	49	50	51	52	53	54	55	56	

Tejtermék	35 51 30
Vadaskert	25 21 5 17
Női név	6 19 18 51
Kissé sötét	23 43 38 31 40 47 45 33
Híres	20 9 50 22 34 37 32 11 14
Versenyelő jelzője lehet	12 26 39 54 28 29 46 56 16
Város a Bakony lábánál	7 2 42 9 49
Tolna megyei község (7086)	48 8 43 10 36
Lop	13 44 53 3
Európai nép	41 52 15 4
Elnagyolt rajz	27 24 8 55 36 1

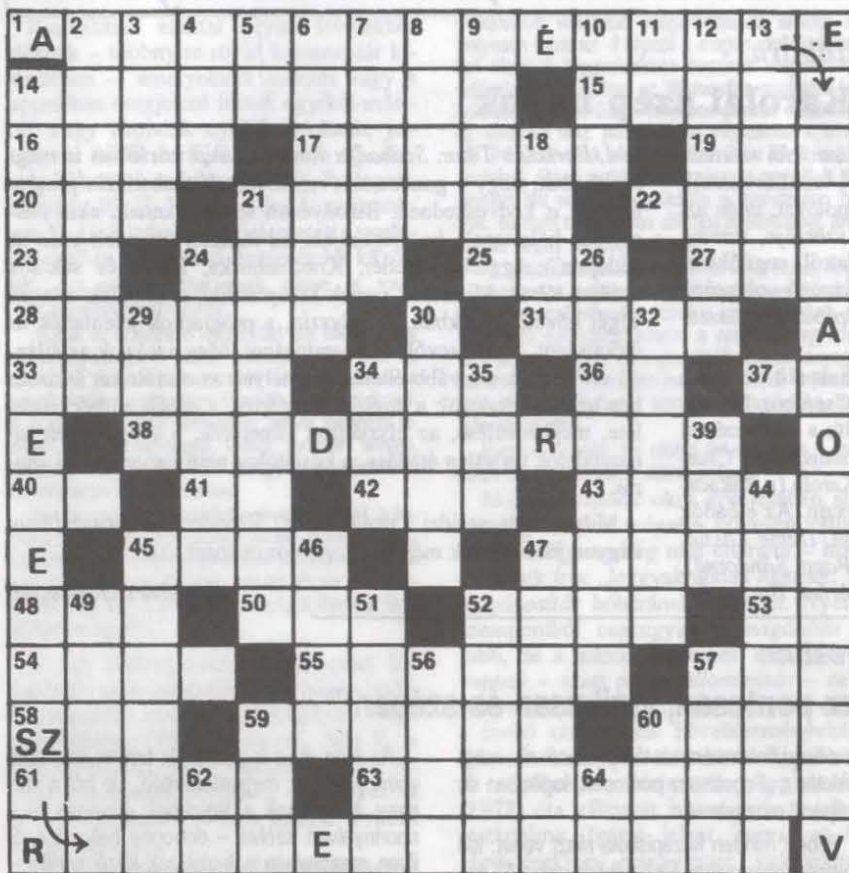
V. *Cs. Szabó László a nyelvről.* Tíz éve, 1984. szeptember 27-én hunyt el Cs. Szabó László Baumgarten-díjas író. Az *Ő Ne bántsd a magyar nyelvet!* című, a Nyugatban megjelent írásából idézünk egy gondolatot keresztrejtvényünk fő soraiban. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 92 pont, de már 75 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megoldását 1995. február 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó szórakozást és eredményes fejtőrést kívánunk a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (III.)
Doroszlai Elekné (II.)
Láng Miklós (I., IV.)
Schmidt János (V.)

FIGYELMEZTETÉS

VÍZSZINTES: 1. Cs. Szabó László megállapításának kezdő szavai. 14. A szóban forgótól különböző, népiesen. 15. Kozmás lesz az étel. 16. Operaénekes adja elő. 17. Francia író, a pikareszk regény egyik kiemelkedő képviselője (Alain René). 19. Páratlan pirító! 20. Német tévéadó. 21. Álarcos személy, népies szóval. 22. Hosszú ideig, ugyancsak népiesen. 23. Tiltószó. 24. Helyező. 25. Kossuth-díjas balettművész, koreográfus (Imre). 27. Zománcipari művek, röv. 28. Ilyen méretű. 31. Ételt ízesítő. 33. Kiegészítésül. 34. A szüret évszaka. 36. Helyrag, -re párja. 37. Ajándékoz. 38. A megállapítás második része. 40. Ásványi fűszer. 41. A diszprózium vegyjele. 42. A közelemben. 43. Francia utópista szocialista, Ikária megálmodója (Étienne). 45. ... Mann; svájci történész, Thomas Mann fia. 47. ... zsugorodás; a beton zsugorodásának acélbetétekkel való akadályozása, mérséklése. 48. Éjszakai mulatóhely. 50. Határőr-csapategység. 52. Kolumbiai nagyváros, ipari központ. 53. A fluor és a nitrogén vegyjele. 54. Gil ...; a vízsz. 17. sz. sorban említett író címszereplő regényhőse. 55. Hír, állítás valótlanágát bizonyító. 57. Vívósportunk kiemelkedő alakja (Béla). 58. Fűtőanyag. 59. Idegen női név, görög eredetijének jelentése: mézzel tele. 60. Régi eredetű férfinameink egyike. 61. Irónő, költő, egyik regényét Réz Bálint álneven jelentette meg (Renée). 63. Mozdó folyadéknak vagy légnemű anyagnak a sebesség irányával megegyező mozgási görbéje.

FÜGGŐLEGES: 2. A földgolyó, Arany János szavával. 3. A Duna bal oldali mellékfolyója Romániában. 4. Palóc pitefőtelék! 5. Bentről. 6. Kolostorépületéről híres városka a Vág völgyében. 7. Pingponglabdát cselesen ütő. 8. Zenei félhang. 9. A Columbiába ömlő folyó az USA északnyugati részén. 10. Bő, távirati szövegben. 11. Angol férfi becenév. 12. Apróságok játszótéri viselete. 13. Az Ecse-di-láp peremének egyik községből való. 14. A megállapítás harmadik, befejező része. 18. Lucsok, híg sár, tájszóval. 21. Például Gavriilo Princip. 24. El Greco városa. 26. Kószáló, egyes vidékeken használatos szóval. 29. A kálium és a laurencium vegyjele. 30. A közönséges tört nevezője. 32. Szombathelyhez csatolt település lakója. 34. Nagyon régi. 35. Főnévképző, -zat párja. 39. A terbium és az oxigén vegyjele. 44. Ceruzából csak csonkot hagy. 46. Arc, régies szóval. 47. Turbékoló madár. 49. Hamis argumentum. 51. Törzsi varázsló. 52. ... Breugnon; Romain Rolland címadó regényalakja. 56. Ferkó. 57. Sokszoros válogatott labdarúgó, ma edző (Ferenc). 59. A foszfor és az antimon vegyjele. 60. Ostornyélnak is megteszi. 62. Főiskola része! 64. Képző, -va párja.

Schmidt János

PÁLYÁZAT

Kedves Diáktársaink!

Az elmúlt években az Anyanyelvpolók Szövetsége már több pályázatot hirdetett, s ezekre sok színvonalas, ötletes pályamunka érkezett. Örömmel tudatjuk, hogy most újabb pályázati felhívást teszünk közzé, melyre határainkon túli és hazai fiatalok jelentkezését egyaránt várjuk.

A feladat: tervezzétek meg az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Szervezetének emblémáját! A legsikerültebb pályaművet meg is valósítjuk, s kitűzött kézzettettünk belőle.

A pályázaton részt vehet bármely alsó, közép- vagy felsőfokú oktatási intézményben tanuló diák. Egyének és közösségek egyaránt adhatnak be pályaművet. Terveiteket A/4-es formátumban készítsétek el, és törekedjétek a kivitelezhetőségre! A pályázatotkat név nélkül, jeligével küldjétek el; több pályamunka esetén mind-egyiket önálló jeligével lássátok el!

Kérjük, pályázatokhoz mellékeljétek egy nem átlátszó, lezárt borítékot, benne egy adatlapon neveteket, pontos címeteket, iskolátok nevét és címét.

Az első három helyezett pénzjutalomban részesül:

- I. díj 5 000 Ft
- II. díj 3 000 Ft
- III. díj 2 000 Ft

Munkátokat 1995. március 15-éig küldjétek el a következő címre:

Anyanyelvpolók Szövetsége,
1360 Budapest, Pf. 6.

A pályázat eredményéről értesítést küldünk, valamint az Édes Anyanyelvünk című lapban is megjelentetjük.

Jó munkát kívánunk!

Az Anyanyelvpolók
Szövetségének
Ifjúsági Szervezete

Anyanyelvi táborok, versenyek

Beszélni nehéz! szakkörvezetők tábora

Karolai szép napok

Ha valaki föllapozza az Édes Anyanyelvünk korábbi számain, s egymás után elolvassa a „Beszélni nehéz!” szakkörvezetők „rendes” évi táborzárásáról szóló élménybeszámolókat, talán azt a következtetést vonhatja le: bárki is a cikk szerzője, mindig ugyanazt írják: lelkendeznek, családi hangulatról, segítőkész, adni szerető emberekről beszélnek. Visszalapozó olvasónk mondhatná: mai világunkban hihetetlen ennyi szépet, jót „összehordani”.

Nos, az 1994. évi táborról szóló tudósítás hasonlít az előző évekhez. Ebben az évben a szikszói Szepsi Csombor Márton Gimnázium körvezetője, Majoros Imréné vállalta a szervezéssel járó tengernyi terhet. Tata, Szeged, Miskolc, Kisújszállás, Csurgó, Mosonmagyaróvár, Harkány (Siklós) után Karola (a Rakacató partján fekvő kis helység) volt az újabb helyszín. Az előadók egy részét mint „családtagot” üdvözölhettük (pl. Deme László, Miskolczi Margit, Karsainé Horváth Klára, Papp Sándorné), mások első ízben tartottak előadást (Kabdebó Lóránt, Borsos Á-

pád, Porkoláb Tibor, Szabados Ambrus). Azt korábban is megszokhattuk, hogy a gondos szervezők remek szabadidős programokkal is kedveskednek. Bizonyosan sokan vannak, akik elismerően bólintanak, ha megtudják, mi minden szerepelt ezen az „étlapon”: Aggtelek, Betlér, Krasznahorka, Kassa és sok-sok úszás a tóban. Mindezek remek kikapcsolódást kínáltak a tanév végét követő napokban. A helyszín, a programok jelentették az újdonságot, a résztvevők az állandóságot. Meg azoknak az állandó értékeknek a tovább élését, amelyek az elmúlt két évtizedben halmozódtak föl: a türelem, megértés, a másik ember tisztelete, megbecsülése, az elsajátított ismeretek, a megszerzett tapasztalatok önzetlen átadása, a korlátokat nem ismerő tenni akarási.

Milyen volt az idei karolai tábor? Röviden: jó, hosszabban: nagyon jó. Kívánok még sok hasonlót magunknak!

Kerekes Barnabás

Fogalmazási verseny Dunaújvárosban

„Fogalmaz pontosan, logikusan és szépen!”

Évtizedeken át hallgattuk a kritikát szakmai tanácskozásokon és másutt is: a diákok nem tudnak fogalmazni, a gondolatok logikus elrendezésére még azok sem képesek, akik egyetemre vagy főiskolára jelentkeznek. Érettségi vizsgákon – elnöki minőségben – magam is tapasztaltam, hogy az írásbeli feleletek – néhány kivételtől eltekintve – sablonosak, a mondatfűzés többnyire logikátlan; s az érettségizők jelentős része nem tanulta meg, hogy a bekezdéseket is be kell szerkeszteni a dolgozat egészébe. Az is súlyos hiba volt, hogy nem ismerték a tematikus haladás követelményét, s ennek következtében mindent leírtak, ami eszükbe jutott.

A helyzet tehát elkeserítő, ebbe belenyugodni – vétek. Ezért született meg a gondolat: indítsunk mozgalmat a pontos kifejezésért, az igazság kimondásának szépségéért. Két évvel ezelőtt a dunaújvárosi Széchenyi István Gimnázium magyar munkaközössége – az igazgatóság

és a helyi önkormányzat támogatásával – meghirdette a „Fogalmaz pontosan, logikusan és szépen!” mozgalmat.

Ebben minden középiskola részt vehet: két érettségi dolgozattal. Első felhívásunkra 61 dolgozat érkezett Dunaújvárosba. Az idén már 110 résztvevője volt az országos versenynek. Az elmúlt évben 33 dolgozat került – az előzetes értékelés után – az országos zsűri asztalára, az idén 54. Mindkét zsűri pontozta a téma kidolgozását, a megközelítési szempontok világosságát, a történelmi, poétikai, esztétikai fogalmak funkcionális használatát. Értékelte a dolgozatok makro- és mikroszerkezetét: a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés arányosságát, a bekezdések meg- és beszerkesztettségét, a logikus mondatfűzést, a stílus választékosságát és eredetiségét. E szempontok alapján választotta ki az országos zsűri a legjobb tíz dolgozatot, s ezenkívül még öt dolgozatíró kapott különdíjat.

Az idén még legalább tíz tanuló kaphatott volna jutalmat: megérdemelten. De hát a verseny ilyen: csak a legjobbak érhetnek el – sportnyelven szólva – dobogós helyezést. S ilyen mezőnyben a legjobbak közé kerülni – igazi dicsőség.

A fogalmazási készség javulása nem ért váratlanul bennünket. A tények azt mutatják, hogy a magyartanárok szívesen vesznek részt a fogalmazástani megújításában. Ha tevékenységüket szívvel-lélekkel és szakmai hozzáértéssel végzik, legjobb tanítványaik bizonyára sikeresen szerepelnek majd az országos fogalmazási versenyen is.

A valóság persze ennél sokkal összetettebb. Kétéves mozgalmunk még nem szüntethette meg a régi beidegződéseket, az igénytelenséget, a műértelmezés felelőtlenségét, a belemagyarázásokat. Még nem. De bízunk benne, hogy ez az idő is eljön.

Pásztor Bertalan

Csillagos ötös Csongrádnak!

Az Anyanyelvpolók Szövetségének Ifjúsági Szervezete második alkalommal rendezte meg Csongrádon országos anyanyelvi táborát. Az 1994. augusztus 15–20. között tartott rendezvény zároszámban – egy fórum keretében – mondhatták el véleményüket a táborlakók, s értékelő szavaik nyomán alakult ki a címben említett érdemjegy. Miért voltak úgy elragadtatva? Mert – mint az utolsó napon kiderült – jóval többet kaptak, mint amennyit előzetesen vártak.

1. Sokszínű, érdekes, a gyakorlatban is jól hasznosítható ismereteket nyújtó szakmai előadásokon, foglalkozásokon vehettek részt. Hallhattak az Anyanyelvpolók Szövetségének felépítéséről, munkájáról, Péchy Blankáról, a szöveg és hangzás összefüggéseiről, a versmondás titkairól, a retorikai fogásokról, az illetlen különféle területeiről, nyelvhelyességi kérdésekről, A „Beszélni nehéz!” példamondatok megoldásának módszereiről stb. A tábor előadói, foglalkozásvezetői voltak: Bánffy György, Deme László, Fábrián Györgyné, Karsai Alfonzné, Miskolczi Margit, Wacha Imre, valamint e sorok szerzője.

2. Egymástól is sokat tanulhattak a táborozók, hiszen beszámolhattak iskolájuk anyanyelvi, irodalmi tevékenységi formáiról, így a

„felcsipegetett” ötleteket hazatérve már csak (?) meg kell valósítani.

3. A dicséret szólt a kiváló szabadidős programoknak is. Ismerkedés Csongráddal, a város nevezetességeivel, tiszai sétahajózás, látogatás Ópusztaszerre, Árpádhalomra, fürdés a Tiszában a Körös-toroknál, táborfűz és szalonnasütés – mindezek örök élményt jelentenek a táborlakóknak.

4. Bár különböző iskolatípusokat képviseltek a résztvevők (általános és középiskola, főiskola, egyetem), igen érdeklődő, jó szellemű csapat gyűlt össze. A kötetlen, oldott hangulatban lefolyt beszélgetések, a közös éneklések még jobban összekovácsolták a több mint 30 tagú társaságot.

Ha beszámolómat a záróbeszélgetés említésével kezdtem, fejezzük is be annak gondolataival: sok-sok köszönet mindazoknak, akik lehetővé tették a tábor sikeres megrendezését, lebonyolítását, név szerint is kiemelve Fábrián Györgyné tanárnőt, aki az előző évhez hasonlóan ismét kiváló házigazdája volt rendezvényünknek; a viszontlátásra 1995-ben, ugyanott, az évnek ugyanabban az időszakában, – kisebb részben – ugyanazokkal a „szereplőkkel”!

K. B.

Postánkban ezúttal olyan levelekből idézünk – többnyire rövid kommentár kíséretében –, amelyeknek szerzői vagy a lapunkban megjelent írások egyikét-másikat, vagy napjaink nyelvhasználatát, jellegzetes hibáit bírálják. Elsőnek íj. Baracs Tibor olvasónknak (1056 Budapest, Irányi u. 10. II. 1.) az ez évi 4. számunkban K. G. jelzéssel megjelentetett „nyelvészlelet”-re vonatkozó észrevételét közöljük. Az eszmefuttatásnak címe is van: *Célt lévszített lövedék*.

„Csak az értelmező kézisztárt kell felütni, hogy megbizonyosodjunk arról, nem jó találat volt az ezekkel a szavakkal bevezetett »nyelvészlelet« a lapunk októberi számában. Ugyanis K. G. azt észlelte, hogy az ott közölt fényképen, annak feliratától eltérően, nem löveg (ágyú, tarack, mozsár) látható, hanem lövedék (a löszernek a fegyver elsütésekor a csőtorkolaton kirepülő része).

Sajnos azonban a szótárt nem elég felütni, a helyes címszót meg is kell találni benne. A képen egy a hüvelyével egybeépített lövedéket láthatunk, ami se nem löveg, se nem lövedék, hanem löszér (=a lövedékekkel még egységet alkotó hüvely a löporral és a gyutaccsal együtt).”

E kis haditechnikai vonatkozású helyesbítés után másodjára egy olyan levélből idézünk, amelynek beküldője, Wenczel György (1039 Budapest, Ady E. u. 57.) azonkívül, hogy témákat is ajánl nekünk (köszönjük szépen!), ugyancsak az évi 4. számunkhoz szól hozzá. Többek között ezt írja:

„Tisztelt Szerkesztőség! Az Édes Anyanyelvünk f. évi 4. száma hozzászólásra ösztönöz. Benczdy József írását egyetértéssel olvastam, de meglepett néhány oldallal hátrább Gyárfás Endre cikke, mely »telitalát« és »remek« értékeléssel említi a számomra kétségbeesítő »hasítási« megnevezést a minden szempontból kifogástalan óvtáska helyett.

Lapjuknak ez a kettőssége már az impresszumban is megjelenik: A szerkesztőség tagjai és Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága cím alatt egymástól távol közöl neveket, de ugyanez ismétlődik a lap támogatónak két helyen szerepeltetésével is. A világos szerkesztésre már itt is példát kellene mutatni.”

Mentségünkre csak annyit: a szerkesztőség nem azonos a szerkesztőbizottsággal, még ha az előbbinek a tagjai az utóbbiban is benne vannak. A tényleges, rendszeres munkát a szerkesztőség tagjai végzik, természetesen a felelős szerkesztővel együtt. A szerkesztőbizottság amolyan tudományos testület, amely időnként értékelési szaktanácsaival segíti a szerkesztőség munkáját. Ezenkívül egészen más az a tudományos és erkölcsi támogatás, amelyet az impresszum felső részén olvasható testületektől kapunk, mint az az anyagi, amelyet az alul felsoroltak nyújtanak. De köszönjük a bírálatot, s gondolkozunk a módosításon.

Horváth Gyula aranyokleveles villamosmérnök (1101 Budapest, Pongrácz út 17.) ugyancsak fűz megjegyzéseket egyik-másik cikkünkhöz, egyúttal azonban választ is vár tőlünk egy kérdésére. Ezt írja:

„Megragadom az alkalmat, hogy véleményüket kérem alábbi érvelésem helyességéről.

Szerintem a privatizáció magyarul helyesen *magánítás*. Az -ít képző ugyanis melléknévből képez igét. Jelentése az, hogy a mondat tárgyát a melléknévvél jelölt tulajdonsággal ruházza fel, jelen esetben a vállalatot állami (az állam főnévből képezett

melléknévből) vállalatból magánvállalattá alakítja át. Helyesen tehát az -ít képzőt a *magán* melléknévhez kell fűzni. A leggyakrabban használt *magánosítás* valószínűleg ellentéte, az *államosítás* mintájára keletkezett. Baross Gábor idejében gondot okozhatott az »államivá tesz« jelentésű ige megalkotása. Mivel az -ít képzőt csak melléknévhez lehet fűzni, a kézenfekvő állami melléknévhez viszont nem illett (*államisítás* lett volna), megalkották a nyelvtanilag helyes, de nem túl értelmes *államos* melléknévet, amihez az -ít már kapcsolható volt.

Az elmondottakkal szemben fel lehet hozni, hogy a *magános* is melléknév, tehát az *államosítás* ellentétének megalkotásakor ebből is kiindulhatnánk. Az Értelmező Kézisztár szerint a *magános* egyedülállót jelent, de nem ez a privatizált vállalat lényege, hanem az, amit a *magán* melléknév fejez ki (lásd a vele képezett összetett szavakat: *magántőke*, *magánvállalat* stb.).

Nagyon örülnék, ha utóbbi felvetéseimre – legálább néhány sorban – válaszolnának.”

Noha levélírónk okos érvelésében sok igazság van, mi mégsem szívesen vállalnánk a félig-meddig már elterjedt – mint olvasónk írja: „leggyakrabban használt” – *magánosítás* hóhéranak szerepét. Nyelvi szempontból csakugyan a *magánítás* a jobb, de a másik, amelynek analógiái is vannak – mint pl. az *államosítás* – nem annyira rossz, hogy hadat üzenjünk neki, s javító szándékunk következményeként két szék közt a pad alá essünk. Egyébként az értelmező kézisztár megjelenése (1972) óta változott is a *magános* jelentéstartalma. Igenis jelent »privát“-ot is! Hirdetéseken nemegyszer bukkanunk, legalábbis néhány éve gyakran bukkantunk ilyen figyelmeztetésre: „Csak *magánosoknak!*” A hirdető ezzel a formulával azt akarja jelezni, hogy nem felvásárolóknak, továbbértékesítőknak, múzeumi megbízottaknak szeretné eladni képeit, könyveit, hanem privátnak, magángyűjtőnek. Egy szó mint száz: nemcsak »egyedülálló« a *magános*, hanem a *közületi*-nek az ellentéte is, s ez is amellet szól, hogy ne bántuk a *magánosítás*-t.

Kovács Mária olvasónk (1024 Budapest, Rómer Flóris u. 16.) nem a lapot, hanem napjaink nyelvhasználatát bírálja, igaz, ezért bennünket is felelőssé téve. Íme, mit ír!

„Gyakorlatilag levelet készülok intézni Önökhöz, mivelhogy azt a megállapítást tettem, hogy nem történik semmi tehát a magyar nyelv tönkretételének megakadályozása érdekében.

Sajnos, hogy Önök túlságosan elnézőek, és nyilvánvalóan, hogy tehát nem lépnek fel kellő eréllyel sehol, és ezért minden bizonyára az ilyen nyakatekert szövegek, mint amilyen most általam is nagynehezen megfogalmazásra kerül, egyre gyakoribbak, szinte már fel sem tűnnek senkinek, s ma már tehát gyakorlatilag nemcsak szóban kerülnek elhangzásra, hanem bizony írásban is, ami tehát még sokkal kínosabb, mivel verba volant, scripta manent. Gyakorlatilag különösen a rádió és a TV bűnös. Azt a megállapítást tettem, hogy minden bizonyára igen nagy a hatása, és én bizony néha majdnem sírva fakadok, amikor ártatlan iskolagyerekeket hallok, amint gondosan utánozzák a bemozdók daloló stílusát, melyben szinte minden egyes szöveg (gyakran a jelző után, a főnév előtt is) *felemelésre kerül*, s ezáltal gyakran tehát a mondatot se lehet megérteni. De gyakorlatilag bűnösök azok a nyilatkozók is valamennyien, akik a riporterek kérdéseire ilyen trehány fogalmazású válaszokat intéznek gyanútan hallgatójukhoz.

Szerintem nyilvánvalóan, hogy ezek a kérdések már meghatározásra kerültek, és ebben a helyzet-

ben kétségtelenül, hogy intézkedéseket kellene tenni. Gyakorlatilag tehát, AMIG NEM KESO!!!! (Egy kicsit máris mintha az lenne.)

Szívélyes üdvözlötet téve, kétségbeesett hívők
Kovács Mária”

A hibagyűjtemény, amelyet olvasónk belemesterkedett levelébe, valóban beszédes, s van rá remény, hogy többeket elriaszt esetleges eddigi „gyakorlatilag”-ozásuktól, „nyilvánvalóan, hogy tehát”-ozásuktól. Ha így lesz, akkor együtt fogunk örülni. Arra viszont, hogy nem így lesz, nem is merünk gondolni, ugyanis mostantól, azaz határozott hangú levelének megjelenésétől kezdve olvasónk saját magát is felelősnek érezheti az esetleges sikertelenségért. Mindazonáltal szívből köszönjük őszinte segíteni akarását.

Végül Gáspár Istvánné olvasónknak (1092 Budapest, Ráday u. 59.) ugyancsak napjaink nyelvhasználati zöldségeit közszemlére állító s azoktól ilyen módon elrettenteni kívánó leveléből idézünk néhány részletet.

„Tisztelt Tanár Úr!

Szeretnék egy csokrot átnyújtani a fületem piszkáló nyelvi zöldségekből, melyek kigyomlálására nincs más módom, mint az Ön lapjának nyilvános-sága.

Vállalat, csoport, párt, család, de még házaspár sem aki, hanem ami vagy amely. Csak ember lehet aki.

Mezőgazdász mondta, hogy feltörnek a talajvíz. A diót feltörök, de a talajvíz feltör.

Van, aki intézkedést hoz folyamatba. Böven megfelel és talán hatásosabb is, ha csak intézkedik.

A bemozdó felkonferál. Hova?

Nevetnem kell, ha azt hallom valakitől, hogy gyomoridege van. Gyomoridege mindenkinek van. Akit valami kellemetlenség ér, annak gyomoridegessége lehet.

Mezőgazdasági szakembertől hallottam, hogy ennyi és ennyi sertést állítanak elő. A sertés nem bűnöző, hogy elő kelljen állítani.

A pénzügyi finanszírozás fölösleges szószaporítása annak, akinek nincs megfelelő szókincs.

Nem reviditálnék valamit, hanem revideálunk, mert a latin *video* igéből származik. A filmeket sem vidiokészülékben nézzük.

Az előre keltezés nem antidatálás, hanem antedatálás. Ez is latin szó. *Anti* – ellen, *ante* – előtt. Mint tudjuk, Hannibal is *ante* portas volt.

A türelmesség nem tolerancia, hanem tolerancia.

Ha meghal valakink, akkor *partecédulát* küldünk az ismerőseinknek, nem *particédulát*. Temetésről tájékoztatjuk, nem kártyázni vagy társas összejövetel-re hívjuk.

Úr az, akivel beszélünk, még ha nem is tartjuk annak. Ne alázkodjunk meg annyira, hogy azt is urazzuk, akiről beszélünk. Hallottam már, hogy bűnelkövetőről nyilatkozott valaki így: *X úr* kirabolta a bankot.

Az engedély nem *liszenc*, *licenz* vagy *liszensz*, hanem *licenc*.

Sajnos, sokan kapnak gyógyszer befecskendezéssel. Ezt nagyon sokan, magukat egyébként művelt emberek tartók is inekciónak mondják. Pedig a latin *iniectio* szót inekciónak kell ejteni.

Fontos kórközo, mondja a mezogazdasagi szakember. Szerintem ami fontos, az kell. A kórközo nem kell, mert káros. Inkább nevezzuk veszélyes kórközo-nak!”

A gazdag példatárat hálásan köszöni, s minden levélírónak, minden olvasónak, anyanyelvünk minden ápolójának eredményes nyelvörködést és boldog új évet kíván a szerkesztő:

Grétsy László

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Október 3-án megnyitjuk új
VEGYESKE boltunkat
az [REDACTED] szám alatt.

Aranyoska (B. G.)

Szallagavatókra, Ballagókra rendkívüli ajánlatunk:

Már most rendeljék meg
még tavalyi áron - a végző osztályoknak!
FIÚKNAK: öltönyöket
méretre (cipőt, inget,
nyakkendőt)
LÁNYOKNAK: kosztü-
möt, blúzt, szoknyát
Megrendelhető: *Megszokott mennyiség és garancia!*

Még ha hosszan ejtjük is, még ha a valóságos szalag is hosszú, írva röviden vagyunk! (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szuperinfóból B. G. pécczte ki.)

Grépfrútpatika Szkinhedmajális

Akkor most már átírjuk? Inkább ne, hiszen a *grapefruit* helyett igen javasoljuk a *kesemye* vagy a *citrancs* elnevezést, a *skinhead* helyett pedig már polgárjogot is nyert a *bőrfejű!* (Magyar Hírlap, 1994. május 10. és Mai Nap, 1994. május 1.) Találta: B. G.

Granulált, azaz szemcsézett, szemcséssé tett szójáról vagy műtrágyáról már hallottunk, *granulált csomagológép*-ről azonban eddig nem. Most, hogy Deák Ferenc salgótarjáni olvasónk a Szuperinfóban ilyen hirdetésre bukkant, s be is küldte nekünk, úgy érezzük, új távlatok nyílnak előttünk. Ezentúl ha valamilyen gépünk pozdorjává török, nem dobjuk el, hanem felkeressük vele a hirdetőt. Hátha azt is megveszli! (Közvetteszi: G. L.)

HASZNÁLT
GRANULÁLT
CSOMAGOLÓGÉPET
KERESÉK.
TELEFON:
[REDACTED]
ESTI ÓRÁKBAN.

A kivonatot az alábbi dokumentumból vettük:

1990. május 29-i Council Directive
(Tanács Irányelv) (90/270/EEC)

Az Európai Közösség hivatalos folyóirata
No L 158/14

Definíciók (2. cikkely)

Ezen irányelv tárgykörében az alábbi meghatározásoknak az alábbi jelentéssel kell bírniuk:
Munkahely (Workstation): egy kijelző képernyő berendezést tartalmazó együttes, amely ellátható egy billentyűzettel vagy más beviteli eszközzel és/vagy a kezelőgépi interfészt meghatározó szoftverrel, továbbá opcionális kiegészítőkkel valamint a lemezmeghajtót, a telefont, a modemet, a nyomtatót, az irattartót a munkaszéket és munkaszaszt vagy munkafelületet és a mindenkori munka környezetet magában foglaló perifériákkal.

Egy aprócska, de jellegzetes bizonyíték arra, hogyan tünteti el a magyar *i* képzőt az angolból való szolgai fordítás. A *Council Directive* jó magyar fordítása nem *Tanács Irányelv*, hanem *tanácsi* (ebben az esetben nyilván: *Európa-tanácsi*) *utasítás, irányelv(ek)*, ill. birtokos szerkezettel: az *Európa-tanács* *utasítása* vagy *irányelvei*. A nagy és kis kezdőbetűkhöz is lehetne egy-két szavunk, de hagyjuk! (Egy prospektusban találta: K. G.)

Klapper Lászlóné nagykanizsai olvasónk szerint ez a *kézpénz* a szabályos *kézpénz* helyett bizonyára „csak a hecc kedvéért” került bele a hirdetésbe, mint annak idején „az orromat is tisztítsa”. Lehet, hogy így van, de az tény, hogy sokan valóban így érzik helyesnek, mert hiszen – így érvelnek – *kézből* és *kézbe* adjuk azt a pénzt. Nos, jó tisztázni, hogy a helyes forma: *kézpénz* 'olyan pénz, amely készenlétben van, bármikor rendelkezésünkre áll'. (Közvetteszi: G. L.)

SORSKÁRTYA VONAL

* A nyereményt azonnal megkaphatod! * **1** *

MILLIÓ FORINTOT
kézpénzben!!!

Díjak máig: 500, 1000, 5000,
10.000, 100.000, Ft értékben!

HÍVD ÉS NYERJ

az egy kedvvel hívás, percenként 77 Ft-ért.